

τ' ανάβλεμμα

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ ΡΑΦΗΝΑΣ

ΦΥΛΛΟ 41^ο - ΜΑΪΟΣ 2022

100
1922
2022

Χρόνια Μνήμης

Ἡ ἀντλία τῆς βίβης δὲν δά πέσει ποτέ

✿ *Ἀνάβλεμμα:
κοίταγμα ψηλά, κοίταγμα ξανά,
με ἄλλη ματιά, με ἄλλη θεώρηση*

✿ *Εἶναι τ' ἀνάβλεμμά του πιο σκληρό
κί' ἀπό το πυρὸ μαχαίρι του*
Κ. Παλαμάς

✿ *Με λάβωσε σα σαϊτιά
κυρά τ' ἀνάβλεμμά σου*

✿ *Κί' η κόρη με τ' ἀνάβλεμμα
σέρνει τα παλικάρια*
Δημοτικό (τῆς ἀγάπης)

ΚΑΛΩΣ ΑΝΤΑΜΩΘΗΚΑΜΕΝ...

Φίλες και φίλοι,

Το ανάβλεμμα αφουγκράζεται πάντα τον παλμό της κοινωνίας. Κι η ελληνική κοινωνία, αυτή τη χρονιά, πάλλεται από τις μνήμες της Μικρασιατικής τραγωδίας του 1922 και της προσφυγιάς, 100 χρόνια μετά.

Βέβαια τ'ανάβλεμμα, σε κάθε του τεύχος, από το ξεκίνημά του ακόμη, μέχρι σήμερα, δεν έπαψε να αναφέρεται σε μικρασιατικά θέματα, μιας και ο τόπος μας, η Ραφήνα και η γύρω περιοχή, είναι γεμάτη προσφυγικούς οικισμούς, με πολλά προσφυγικά κειμήλια, κρατάει δυνατά τα μικρασιατικά έθιμα, τις μνήμες, τον τρόπο ζωής και την μικρασιατική παράδοση. Αυτό το τεύχος όμως αφιερώνεται αποκλειστικά και μόνο στη Μικρασία, μικρός δικός μας φόρος τιμής στα γεγονότα εκείνα που σφράγισαν τη νεότερη ελληνική Ιστορία, που ξερίζωσαν τον Ελληνισμό από πανάρχαιες εστίες του, που έφεραν χιλιάδες πρόσφυγες στην Ελλάδα και ανέτρεψαν οικονομικά, πολιτικά και πολιτιστικά δεδομένα.

Ως ηθικό χρέος στην ΜΝΗΜΗ, σ' αυτό τ' ανάβλεμμα, μετά από ένα σύντομο **χρονικό** της μικρασιατικής εκστρατείας, έρχεται «**η Σκιά της Δύσεως**» με άποψη ιστορικά τεκμηριωμένη, να φωτίσει πτυχές του μικρασιατικού πολέμου. Το βάρος όμως πέφτει στα τόσα θετικά της προσφυγιάς, όπως διαμορφώθηκαν στην Ελλάδα μετά τον τραγικό επίλογο της καταστροφής, με την εγκατάσταση των προσφύγων, όταν η **Μικρασία έγινε πνευματικός φάρος του Ελληνισμού**, όταν δημιουργήθηκε η **μουσική παράδοση της Μικρασίας** στην Ελλάδα, όταν θυμούνται οι Τριγλιανοί της Ραφήνας πώς ήταν «**όταν ήρθαμε από την Τρίγλια της Μικρασίας**», αλλά κυρίως με τη **συμβολή των Μικρασιατών στην οικονομία της Ελλάδας μετά τη μικρασιατική καταστροφή**.

Τιμώνται μεγάλες μορφές της Μικρασίας, όπως ο **Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή**, ιδρυτής του Πανεπιστημίου της Σμύρνης, ο γιατρός **Βασίλειος Μιχαήλ Μουσαίος**, ο τριγλιανός σωτήρας των προσφύγων της Ραφήνας, καπετάν **Φίλιππος Καβουνίδης**, αλλά και άλλοι επώνυμοι και ανώνυμοι από τα **πορτραίτα των Τριγλιανών**, όπου οι **φωτογραφίες είναι αδιάψευστοι μάρτυρες μιας αξέχαστης κοινωνίας**.

Συγκινούν τα **μικρασιατικά παραμύθια**, οι **προσωπικές, οικογενειακές ιστορίες και μαρτυρίες**, μα πιο πολύ το «**γιορτές κι αντέτια**», γραμμένα στη μικρασιατική ντοπιολαλιά, πολύτιμο γλωσσικό κειμήλιο, μνημείο λόγου, άλλη ξεχωριστή φιλοξενία στο περιοδικό μας.

Η νοσταλγία, ο πόνος για τις αξέχαστες πατρίδες είναι διάχυτος σ' όλα τα κείμενα. Θα τον νιώσουν οι μεγαλύτεροι και στο ποίημα «**Η πόλη και τα μάγια**». Θ' αγγίζει και τους μικρούς μας φίλους με το **προσφυγάκι, το άγαλμα που κρύνωνε**.

Κι έτσι αυτό τ'ανάβλεμμα, ντυμένο μόνο μικρασιατικά, με τη δική του φωνή, τιμά τις μικρασιατικές ρίζες, θυμίζει τις αλησμόνητες πατρίδες και συμβάλλει στην επέτειο των 100 χρόνων από τα «**Μικρασιατικά**» προτρέποντας να αναβλέπουμε, να αναστοχαζόμαστε, να μην ξεχνάμε.

Χριστίνα Παναγιώτου

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

- Το Λύκειο των Ελληνίδων Ραφήνας πάντα ευχαριστεί και ευγνωμονεί τον Ευεργέτη του, **Αθανάσιο Μαρτίνο** που συνεχίζει να το στηρίζει εδώ και χρόνια. Χάρη στη δική του συμπαράσταση, το ΛτΕ Ραφήνας αναπνέει και επιβιώνει.

- Ευχαριστίες οφείλει το ΛΕΡ και στον Φοροτεχνικό Γερβάσιο Παπαδόπουλο, που καλύπτει αφιλοκεδώς τα οικονομικά και φοροτεχνικά του θέματα.

Το ΛτΕ Ραφήνας ευχαριστεί επίσης:

- Την **Καίτη Σπυροπούλου**, επίτιμο μέλος του και την Άννα Κυριακάκη Συνοδινού, που αφιλοκεδώς διδάσκουν ραπτική και κόσμημα σε μαθήτριες του ΛΕΡ.

- Τον **Κώστα Πουλή**, ανηψιό της πρ. Προέδρου, **Ελένης Κακριμάνη**, που δώρισε παλιά, σπάνια, λαογραφικά κυρίως βιβλία, κειμήλια, από την βιβλιοθήκη του φιλόλογου καθηγητή, **Νικηφόρου Κακριμάνη**.

- Τον **Θοδωρή Κοντάρη**, φίλο και συνεργάτη, για τη δωρεά υφαντών στην ιματιοθήκη.

- Τον **Ανδρέα Ρηγόπουλο**, που πρόσφερε ανδρικά γιλέκα και καπέλα εποχής στην ιματιοθήκη.

- Την **Μαγδαληνή Σταθακοπούλου** που δώρισε στην μνήμη της αδελφής της **Ευανθίας**, ένα παραδοσιακό σιγκούνι εξαιρετικής τέχνης.

- Το περιοδικό οφείλει πολλά «ευχαριστώ» στην δημοσιογράφο, **Ελένη Καμάρα** για την ιδιαίτερη βοήθεια και στήριξη σε πολλά τελευταία τεύχη του.

Το ΛτΕ Ραφήνας είναι περήφανο για την έκδοση **Λευκώματος** για τα τριάντα χρόνια της πορείας του, όραμα και στόχο πολλών ετών και όλων των μελών του. Πολλές ευχαριστίες ανήκουν σε όσους συνετέλεσαν στη δημιουργία του.

- Το Λύκειο ενίσχυσαν οικονομικά:

Χριστίνα Παναγιώτου - Δακτυλίδη εις μνήμην **Ρεβέκκας Τρυπάκη, Κατερίνα Σιούτα - Παπαδοπούλου, Αναστασία Κάλφογλου**.

«**τ' ανάβλεμμα**», περιοδική έκδοση του Λυκείου των Ελληνίδων Ραφήνας • Εθνικής Αντιστάσεως 34, Ραφήνα

• τηλ.: 22943 03612 • e-mail: lykellafinas@gmail.com

Επιμέλεια περιοδικού: **Χριστίνα Παναγιώτου-Δακτυλίδη**

Δημιουργικός σχεδιασμός: **Φωτεινή Αλεξιάδου**

Ομάδα σύνταξης: **Εύη Γκατσοπούλου, Ελένη Καμάρα, Χριστίνα Παναγιώτου - Δακτυλίδη, Αναστασία Κάλφογλου, Άννα Κυριακάκη - Συνοδινού, Κατερίνα Σιούτα - Παπαδοπούλου, Άννα Ραπτοπούλου - Παπαθανασίου**

Διανέμεται Δωρεάν

Εξώφυλλο: «**Κορίτσια από την Τρίγλια**», στο πανηγύρι του Αη Σωτήρα. Στην επάνω σειρά δεξιά, η **Χρυσή Καβουνίδου** και στην κάτω σειρά το κοριτσάκι δεξιά είναι η **Γεωργία Πιστικίδου Μυτιληναίου**, (Συλλογή Ευγενίας Μυτιληναίου).

100 χρόνια μνήμης

Γράφει η Χριστίνα Παναγιώτου - Δακτυλίδη, Ιστορικός - Αρχαιολόγος

Μικρό χρονικό του Μικρασιατικού Πολέμου

Από πανάρχαιους χρόνους η Μικρασία ήταν κοιτίδα λαμπρού ελληνικού πολιτισμού που, αναζωογονημένος από τον 18^ο αι και μετά, παρέμενε ακμαίος ως τις αρχές του 20^{ου} αι. Στην Σμύρνη και στην περιοχή της ζούσαν τότε 550.000 Έλληνες, που δεν λησμόνησαν ποτέ το ιστορικό παρελθόν τους και η συμμετοχή τους στους εθνοαπελευθερωτικούς αγώνες του έθνους ήταν μεγάλη. Σ' όλη τη Δυτική Μικρά Ασία ζούσαν περίπου 2.000.000 Έλληνες. Στον Πόντο ο ελληνικός πληθυσμός διατηρούσε, παρά τις δοκιμασίες, το ελληνικό φρόνημα ακμαίο.

Τον Μάιο του 1919 ο ελληνικός στρατός αποβιβάστηκε στη Σμύρνη με απόφαση του Ανώτατου Συμβουλίου της Ειρήνης που το αποτελούσαν οι αντιπρόσωποι Αγγλίας, Γαλλίας και Ηνωμένων Πολιτειών (ο Ιταλός αντιπρόσωπος απουσίαζε) για την προστασία των Χριστιανικών πληθυσμών της περιοχής. Το γεγονός έγινε δεκτό με ενθουσιασμό και πανηγυρισμούς από ολόκληρο τον Ελληνισμό της περιοχής και θεωρήθηκε ως προάγγελος της απελευθέρωσης της Ιωνίας. Προκάλεσε όμως την Τουρκική αντίδραση με εκφραστή της τον Κεμάλ Ατατούρκ, που μετά την συνθήκη **των Σεβρών (Αύγουστος 1920)** με αρχηγείο την Άγκυρα, άρχισε συστηματικά αγώνα εναντίον των Ελλήνων.

Η ελληνική κυβέρνηση, με τη σύμφωνη γνώμη των συμμάχων, ενίσχυσε τον στρατό της Μικρασίας. Όταν όμως ο Βενιζέλος ζήτησε την έγκρισή τους, για ν' αναλάβει πολεμική δράση εναντίον του κεμαλικού στρατού, οι σύμμαχοι δήλωσαν πως δεν θα εμπλακούν σε πολεμικές επιχειρήσεις και την ευθύνη τους θα ανέλαμβανε μόνη της η Ελλάδα. Ο ελληνικός στρατός όμως είχε ήδη προχωρήσει ως τον Αύγουστο του 1920 πέρα από τη γραμμή που όρισε η συνθήκη των Σεβρών και η σύγκρουση με τον Κεμάλ που είχε ενισχύσει τη θέση του διπλωματικά και στρατιωτικά, ήταν πλέον αναπόφευκτη.

Στην Ελλάδα δυστυχώς υπήρχε πολιτική κρίση και διχασμός. (Βενιζελικοί - Βασιλικοί) Η επάνοδος του βασιλιά Κωνσταντίνου προκάλεσε την αντίδραση των χωρών της Αντάντ, συμμάχων μέχρι τότε της Ελλάδας, που την χρησιμοποίησε ως πρόσχημα για να εγκαταλείψει την Ελλάδα αβοήθητη στο Μικρασιατικό μέτωπο. Οι επιχειρήσεις συνεχίστηκαν στη Μικρασία. Ο ελληνικός στρατός προχώρησε από νίκη σε νίκη εναντίον του Τουρκικού και είχε πλησιάσει

την Άγκυρα. Το πρόβλημα όμως του ανεφοδιασμού ήταν τεράστιο στα βάθη της Ασίας και η οικονομική εξάντληση της Ελλάδας, απομονωμένης, χωρίς καμιά υποστήριξη από τους πρώην συμμάχους της, τραγική. Οι ελληνικές δυνάμεις καθηλώθηκαν στον ποταμό Σαγγάριο **από τον Σεπτέμβριο του 1921 ως τον Αύγουστο του 1922**, όταν εκδηλώθηκε άριστη οργανωμένη αντεπίθεση του Κεμάλ στην περιοχή του Αφιόν Καραχισάρ.

Ο ελληνικός στρατός, παρά την κόπωσή του, αντιστάθηκε με γενναιότητα στη θύελλα της τουρκικής στρατιάς. Αναγκάστηκε όμως να συμπτυχθεί προς τα παράλια διωκόμενος συνεχώς. Το ελληνικό μικρασιατικό μέτωπο κατέρρευσε. Στις **27 Αυγούστου του 1922** ο τουρκικός στρατός μπήκε στη Σμύρνη και 4 μέρες μετά η ωραία ιωνική πόλη πυρπολήθηκε. Ακολούθησαν φοβερές λεηλασίες και σφαγές αμάχων, που προσπαθούσαν να μπουέ στα πλοία εγκαταλείποντας τον τόπο της συμφοράς. Όσοι δεν έφυγαν, αιχμαλωτίστηκαν και οδηγήθηκαν σε στρατόπεδα στο εσωτερικό της Μικρασίας. Μεταξύ των θυμάτων ο Μητροπολίτης Χρυσόστομος που βρήκε μαρτυρικό θάνατο.

Είχε συντελεσθεί η μεγαλύτερη συμφορά στην ιστορία του νεότερου Ελληνισμού. Ο μικρασιατικός λαός δοκιμάστηκε σκληρά. Οι ελπίδες χάθηκαν. Χωριά και πόλεις με ακμαίο ελληνικό στοιχείο καταστράφηκαν. Κύματα προσφύγων μέσα σε κλίμα αλλοφροσύνης εγκατέλειπαν τις εστίες τους, για να εγκατασταθούν στην Ελλάδα. Ο θρήνος για τις χαμένες πατρίδες απλώθηκε παντού.

Στην Ελλάδα της πολιτικής αστάθειας ακολούθησαν τραγικά γεγονότα, όπως η δίκη, καταδίκη και εκτέλεση των Εξι, που θεωρήθηκαν υπεύθυνοι για την Καταστροφή. Όσπου με τη συνθήκη της **Λωζάνης, στις 24 Ιουλίου 1923**, η Ελλάδα εγκατέλειπε οριστικά τη Μικρασία και τον Πόντο και με την ανταλλαγή πληθυσμών δεχόταν 1.500.000 πρόσφυγες. Ήταν αυτοί που έμειναν στους πρώτους προσφυγικούς οικισμούς, που εντάχθηκαν στην Ελληνική κοινωνία, που μπόλιασαν και τόνωσαν την οικονομία, το εμπόριο, τη βιομηχανία της χώρας. Οι πανάρχαιες ελληνικές εστίες, «τα ματωμένα χώματα» στη Μικρασία, έγιναν «οι αλησμόνητες πατρίδες».

ΠΗΓΗ:

ΙΣΤΟΡΙΑ ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ, ΟΕΔΒ, διδασκαλία ως το 2006.

Γράφει ο Νικόλαος Αλικάκος, Υποστράτηγος ε.α

η Σκιά της Δύσεως

Το έτος 1942, εν μέσω Κατοχής, ο πρέσβης Κωνσταντίνος Σακελλαρόπουλος (1884-1970) αποφάσισε να ασχοληθεί με την προ εικοσαετίας εθνική περιπέτεια που κατέληξε στο ολοκαύτωμα της Σμύρνης. Το βιβλίο του εκδόθηκε το 1954 με τίτλο «Η σκιά της Δύσεως». Βραβεύθηκε από την Ακαδημία Αθηνών και σήμερα κατατάσσεται στα κλασικά έργα της μικρασιατικής βιβλιογραφίας.

Ο τίτλος του βιβλίου είναι ευθύς εξ' αρχής δηλωτικός. Είναι ένας σαφής υπαινιγμός για τις δυνάμεις που επηρέασαν και διαμόρφωσαν την τελική έκβαση της τριετούς ελληνικής εμπλοκής στη Μικρά Ασία. Για το λόγο αυτό δανείζομαι τον τίτλο στο παρόν άρθρο, καθώς νομίζω πως δίνει αμέσως ένα εύληπτο και κατανοητό στίγμα.

Η Μικρασιατική Εκστρατεία (1919-1922) υπήρξε αναμφίβολα μια στρατιωτική ήττα. Πριν όμως επέλθει η ήττα αυτή, είχαν δημιουργηθεί όλες εκείνες οι προϋποθέσεις, όπου πλέον κατά φυσιολογικό τρόπο θα επήρχετο η ολοκληρωτική ήττα. Η Μικρασιατική Καταστροφή έφερε, πέραν όλων των άλλων συνεπειών, την όξυνση του διχασμού του 1915 η οποία όχι μόνον δεν εκόπασε από την ηχηρή ομοβροντία της εκτέλεσης των Έξι στις 15 Νοεμβρίου του 1922, αλλά αντιθέτως άφησε το Έθνος διηρημένο και αποπροσανατολισμένο από τις κύριες αιτίες για πολλά χρόνια. Ακόμη μέχρι σήμερα και σε μεγάλο βαθμό τα αίτια της καταστροφής αναζητούνται στα σφάλματα ή στις παραλείψεις της μίας ή της άλλης πλευράς, υποβαθμίζοντας τον παράγοντα της Δύσεως.

Όπως λοιπόν οι πρωτόγονοι τρομάζουν από το φαινόμενο της σελήνης, όταν φθίνει και προσπαθούν να αντιδράσουν κατ' αυτού με μαγικά μέσα, χωρίς να είναι σε θέση να αντιληφθούν την πλάνη τους ότι η σκιά οφείλεται στο δικό τους κόσμο, έτσι και οι λαοί της Ανατολής δεν αντιλαμβάνονται την πλάνη τους ότι τα γεγονότα αποτελούν την σκιά της Δύσεως. Αυτό το παραστατικό ερμηνευτικό σχήμα χρησιμοποιεί ο μέγας Άγγλος ιστορικός συγγραφέας Arnold Toynbee, για να δώσει μια πρώτη εξήγηση στην ανάλυση των γεγονότων. Ίσως – στη δική μας περίπτωση – να μη χρειάζεται και δεύτερη για να κατανοήσει κανείς κατά πόσον καταθλιπτικός και ολεθριώς εβάρυνε η σκιά της Δύσεως στην Μικρασιατική τραγωδία.

Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος που διεξήχθη στα μικρασιατικά πεδία αποτελεί ουσιαστικά συνέχεια των γεγονότων του Α' ΠΠ. Άλλωστε η Ελλάς ευρέθη στην Μικρά Ασία το 1919 κατ' εντολήν των συμμάχων δυνάμεων. Η εντολή αυτή απετέλεσε από την αρχή μία μέγγενη για τον Ελληνικό Στρατό, ο οποίος εκλήθη να υποστηρίξει δια των όπλων την μικρασιατική πολιτική του Ελ. Βενιζέλου. Διότι με την εντολή αυτή είχε απαγορευθεί ρητώς η δράση του Ελληνικού Στρατού πέραν της γραμμής ανατολικάς του Αϊδινίου. Έτσι δεν δόθηκε η ευκαιρία να εξαρθρώσει από την αρχή ο Στρατός τη δράση των τούρκων ατάκτων, οι οποίοι εύρισκαν προστασία και καταφύγιο στην ιταλική ζώνη.

Αυτή ήταν η πρώτη από τις προϋποθέσεις, σε επιχειρησιακό επίπεδο, που έμελλαν να αποβούν καθοριστικές.

100 χρόνια μνήμης

Μία από τις σημαντικότερες πλευρές μιας εκστρατείας είναι ασφαλώς η οικονομική. Από την εποχή του 1916, για να συμμετάσχουν τα ελληνικά στρατεύματα της Εθνικής Αμύνης με το μέρος της Αντάντ ήταν οι οικονομικές υποσχέσεις. Για τη συμμετοχή του Ελληνικού Στρατού στον Α' ΠΠ η Ελλάδα έλαβε περίπου 240 εκατομμύρια γαλλικά φράγκα, τα οποία αποτελούσαν μόλις το εν δέκατον από αυτά που είχαν υποσχεθεί. Και δεν έφθανε μόνον αυτό, αλλά μετά το 1919, ο Βενιζέλος για τις ανάγκες της εκστρατείας έλαβε δάνειο 100 εκατομμυρίων φράγκων, για το οποίο όμως οι σύμμαχοι τον πίεζαν να μη χρησιμοποιήσει υπέρ του Ελληνικού Στρατού στη Μ. Ασία, αλλά για προμήθειες στρατιωτικού και σιδηροδρομικού υλικού που οι ίδιοι είχαν εγκαταλείψει στην Μακεδονία και τους ήταν πλέον άχρηστο. Ήθελαν να πουλήσουν! Ουσιαστικά δηλαδή αφαιρούμενου του δανείου, το οποίο αποπλήρωσε η Ελλάδα, απέμειναν κάποια ψίχουλα.

Εδώ βρίσκεται μία από τις κρυφές πτυχές του μικρασιατικού δράματος. Ο Βενιζέλος πήγε στη Μικρά Ασία, διότι βασίσθηκε στις υποσχέσεις των συμμάχων και ότι επομένως η χρηματοδότηση της εκστρατείας δεν θα είχε πρόβλημα. Τις υποσχέσεις τους οι σύμμαχοι καθυστερούσαν να εκπληρώσουν έναντι του Βενιζέλου και όχι μόνον δεν ετήρησαν, αλλά έψαχναν και μια ευκαιρία για να απεμπλακούν από αυτές. Η ευκαιρία δόθηκε –αν δεν σχεδιάσθηκε– με τις εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920.

Οι εκλογές προκηρύχθηκαν είκοσι ημέρες μετά την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών του 1920. Πολύ συχνά γράφεται ότι η Συνθήκη αυτή ανατράπηκε από τα γεγονότα που επακολούθησαν και του αστάθμητου παράγοντος Μουσταφά Κεμάλ. Δεν είναι ακριβές αυτό. Η Συνθήκη ανατράπηκε από την απροθυμία των Συμμάχων να την εφαρμόσουν. Για το λόγο αυτό καμία από τις Μεγάλες Δυνάμεις, ούτε από τα άλλα συμμετέχοντα Κράτη επικυρώθηκε στα αντίστοιχα Κοινοβούλια. Ούτε καν από την Ελληνική Βουλή. Ο Βενιζέλος έφερε το νόμο της επικύρωσης στη Βουλή, υποστήριξε όμως πως δεν χρειάζεται να επικυρωθεί τώρα αλλά άφησε το ζήτημα για μετά τις εκλογές. Η Ελλάδα πτιήθηκε στο πεδίο των μαχών δύο χρόνια αργότερα. Το διάστημα αυτό δεν ήταν αρκετό για να επικυρώσουν οι Χώρες τη Συνθήκη; Δεν το ήθελαν και αυτό δεν είναι δυνατόν να μη τελούσε σε γνώση του Βενιζέλου.

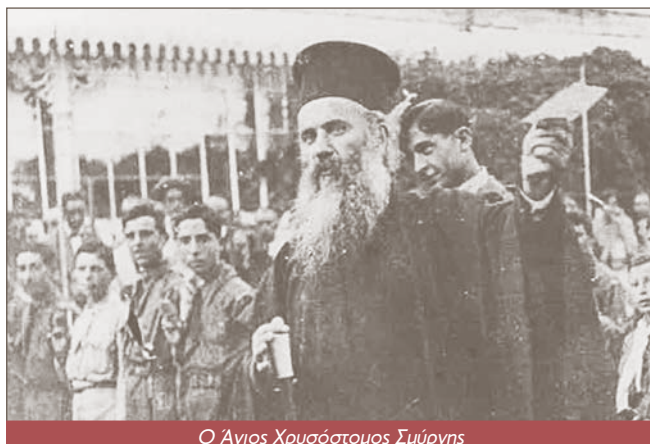
Μετά την ήττα του κόμματος των Φιλελευθέρων στις εκλογές επακολούθησε η φοβερή Διακοίνωση των Συμμάχων με την οποία προειδοποιούσαν πως σε περίπτωση επιστροφής του Κωνσταντίνου του Α' ως Βασιλέως, τότε θα έπαυαν να αναγνωρίζουν τις ανειλημμένες υποχρεώσεις τους και ότι πλέον απεκδύονται των συνεπειών. Έψαχναν λοιπόν μια αφορμή για να αρνηθούν οριστικά να δώσουν τα

χρήματα που είχαν υποσχεθεί και επί τη βάσει των οποίων η Ελλάδα πήγε στην Μικρά Ασία. Οι μετανοεμβριανές κυβερνήσεις κληρονόμησαν ένα οικονομικό χάος και μια ανοιχτή σε εξέλιξη πολεμική εκστρατεία.

Αυτή είναι η δεύτερη προϋπόθεση της ελληνικής ήττας σε οικονομικό επίπεδο. Η Χώρα διαλυμένη οικονομικά θα αναμένει τη λύση από την καταστροφή.

Η προκήρυξη των εκλογών από τον Βενιζέλο έπεσε ως κεραυνός εν αιθρία στην Ελλάδα αλλά και στον μικρασιατικό και θρακιώτικο πληθυσμό. Δεν υπήρχε κανένας απολύτως λόγος εκλογών προ της ολοκλήρωσης των εθνικών στόχων. Όλοι οι συνεργάτες του προσπάθησαν να τον μεταπείσουν. Κανένα όμως πρόσωπο και καμία δύναμη δεν στάθηκε ικανή να μετατρέψει την απόφαση του Βενιζέλου. Προς στιγμήν φάνηκε πως η πορεία των πραγμάτων μπορούσε να αλλάξει με τον αιφνίδιο θάνατο του νεαρού Βασιλέως Αλεξάνδρου. Είτε πέθανε από δάγκωμα πιθήκου είτε από οποιονδήποτε άλλο λόγο, ο θάνατός του υπήρξε αρκετά «βολικός» για τις μετέπειτα εξελίξεις. Διότι ο Βενιζέλος θα μπορούσε να έλθει σε συνεννόηση με την βασιλική οικογένεια, όπως τον προέτρεψαν και να ανέλθει στο θρόνο ο Διάδοχος Γεώργιος Β'. Αντ' αυτού όρισε αντιβασιλέα τον Παύλο Κουντουριώτη και άφησε το ζήτημα –και αυτό– να λυθεί μετά τις εκλογές.

Μετά τις εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920 ο αρχιτέκτων του μεγαλειώδους οράματος «της Ελλάδος των δύο Ηπείρων και των πέντε Θαλασσών» εγκατέλειπε τον Γόρδιο Δεσμό της Ελάσσονος Ασίας. Η συντριπτική εκλογική ήττα του αποτελεί μάλλον έναν ακόμη μύθο. Διότι σε απόλυτο αριθμό ψήφων, το κόμμα των Φιλελευθέρων έλαβε 7 χιλιάδες ψήφους περισσότερες από την Ηνωμένη Αντιπολίτευση, σύμφωνα με τον σχετικό ιστότοπο της Βουλής των Ελλήνων που αποτελεί και τη μόνη έγκυρη πηγή. 1822-1935 pdf (hellenicparliament.gr). Όπου επίσης αναφέρεται ότι στην Δυτική Θράκη και στην Ανατολική –περιφέρειες Ραιδεστού και Αδριανούπολης– (πόσο κοντά είχε φθάσει

Ο Άγιος Χρυσόστομος Σμύρνης

το όνειρο!) εξελέγησαν 52 βουλευτές των Φιλελεύθερων χωρίς ούτε έναν βουλευτή από άλλο κόμμα, διότι δεν υπήρξε καν άλλος συνδυασμός! Η εκλογική ήττα αυτή δεν μπορεί επομένως να χαρακτηριστεί ως «συντριπτική». Ο ίδιος εγκατέλειψε τη Χώρα εντός τριών ημερών χωρίς να έχουν ολοκληρωθεί οι καταμετρήσεις και οι ανακοινώσεις των αποτελεσμάτων. Άφηνε πλέον στην σκηνή τους μετανοεμβριανούς πρωταγωνιστές, οι οποίοι ως ευρισκόμενοι εν υπνοβασία είτε πίστεψαν πως μπορούσαν να μεταπείσουν τους Συμμάχους για τις καλές προθέσεις του Κωνσταντίνου και να ζητήσουν την βοήθειά τους είτε πως μπορούν και χωρίς αυτούς να τα βγάλουν πέρα με τον Κεμάλ. Όπως και να έχει οδηγήθηκαν εκόντες άκοντες στην συνέχιση της πολιτικής του Βενιζέλου, χωρίς τον Βενιζέλο.

Αυτή ήταν η τρίτη προϋπόθεση. Απότοκος των συμμαχικών μεθοδεύσεων. Η ήττα σε πολιτικό επίπεδο. Διότι το Έθνος συνέχισε διχασμένο σε μια titάνια προσπάθεια χωρίς εμπνευσμένο και ικανό αρχηγό και χωρίς πραγματική επαφή με τις εξελίξεις στην ευρωπαϊκή πολιτική.

Τον Οκτώβριο του 1921 υπεγράφη μεταξύ Γαλλίας και του Μουσταφά Κεμάλ το ομώνυμο γαλλοκεμαλικό σύμφωνο. Επρόκειτο για την χαριστική βολή στην ελληνική υπόθεση εκ μέρους των συμμάχων. Με το Σύμφωνο αυτό εκκενώθηκαν οι περιοχές που κατείχε η Γαλλία στην Οθωμανική Τουρκία. Ο Κεμάλ παραχώρησε οικονομικά προνόμια, ενώ εξοικονόμησε μεγάλο μέρος του γαλλικού πολεμικού υλικού το οποίο έστρεψε κατά των Ελλήνων. Με την αυτοπεποίθηση πως η Ιστορία πλέον του ανήκει σκλήρυνε τη στάση του σε οποιαδήποτε προσπάθεια εξεύρεσης διπλωματικής λύσης.

Αυτή ήταν η τέταρτη προϋπόθεση. Η ήττα της Ελλάδος σε διπλωματικό επίπεδο. Όχι όμως από τους εχθρούς της, αλλά από τους συμμάχους της.

Τα ταξίδια των μελών της Ελληνικής Κυβέρνησης στο Λονδίνο, καθ' όλη τη διάρκεια του 1922, αναζητώντας υποστήριξη και βοήθεια δεν οδηγούσαν παρά σε αόριστε υποσχέσεις και υπονοούμενα για ευνοϊκή λύση που θα ερχόταν σύντομα. Η πραγματική στάση της Αγγλίας στην υπόθεση, φάνηκε στην επιχείρηση κατάληψης της Κωνσταντινούπολης τον Μάιο του 1922 που σχεδιάσθηκε από τον Ελληνικό Στρατό. Αν είχε εκτελεσθεί, ίσως ο Κεμάλ λόγω του τεράστιου ψυχολογικού αντίκτυπου που θα είχε σε ολόκληρη την Τουρκία να ήταν πρόθυμος σε μια συμβιβαστική διπλωματική λύση. Οι Άγγλοι όμως απείλησαν με τον πιο ωμό τρόπο πως κάθε απόπειρα εισόδου του Ελληνικού Στρατού στην Κωνσταντινούπολη θα ισοδυναμούσε με την κήρυξη πολέμου ανάμεσα στην Ελλάδα και την Αγγλία!

Αυτή ήταν η πέμπτη προϋπόθεση. Η υποτιθέμενη «βρετανική ασπίδα» που κατά κόρον χρησιμοποιούσε ο ελλη-

νικός τύπος και στην οποία πίστευε ο Ελληνικός Λαός δεν ήταν παρά μια απάτη.

Επομένως, υπό τις συνθήκες αυτές, όπως είχαν δημιουργηθεί τον Αύγουστο του 1922, η στρατιωτική ήττα ήταν αναμενόμενη.

Τέλος, με την ανακωχή των Μουδανιών και κατ' απαίτηση των Άγγλων τα ελληνοτουρκικά σύνορα χαράχθηκαν στον Έβρο ποταμό αφήνοντας ολόκληρη την Ανατολική Θράκη στο νέο τουρκικό κράτος ξεριζώνοντας τους πληθυσμούς από τις αρχαίες πατρογονικές εστίες τους. Αλλά, όπως παρατηρεί ο Tim Marshall, αυτή ήταν η αγαπημένη συνήθεια των αποικιοκρατών του Λονδίνου. Να βγάζουν από τα συρτάρια τους χάρτες και μαρκαδόρους και να τραβούν γραμμές σύμφωνα με τα συμφέροντά τους. Ολόκληρη η Μέση Ανατολή ακόμη και σήμερα υποφέρει από τη μυστική συμφωνία Σάιικς-Πικό του 1916, όπου Αγγλία και Γαλλία μοιράστηκαν τα εδάφη της πρώην Οθωμανικής Τουρκίας, δημιουργώντας νέα κράτη και δίνοντας ονομασίες εκεί που δεν υπήρχαν καν.

Η «σκιά της Δύσεως» εβάρυνε στην Μικρασιατική Καταστροφή περισσότερο από κάθε άλλον παράγοντα. Η κατανόηση αυτού του παράγοντος είναι χρήσιμη κατά τη γνώμη μου, διότι και σε άλλες ιστορικές στιγμές ο παράγων αυτός εβάρυνε πάνω από την Ελλάδα έως σήμερα, με αποτέλεσμα τον διχασμό των Ελλήνων. As θεωρηθεί λοιπόν, πως το παρόν άρθρο στο φιλόξενο Ανάβλεμμα, συμβάλλει στην κατεύθυνση αυτή.

Παρέλαση του Ελληνικού Στρατού στη Σμύρνη

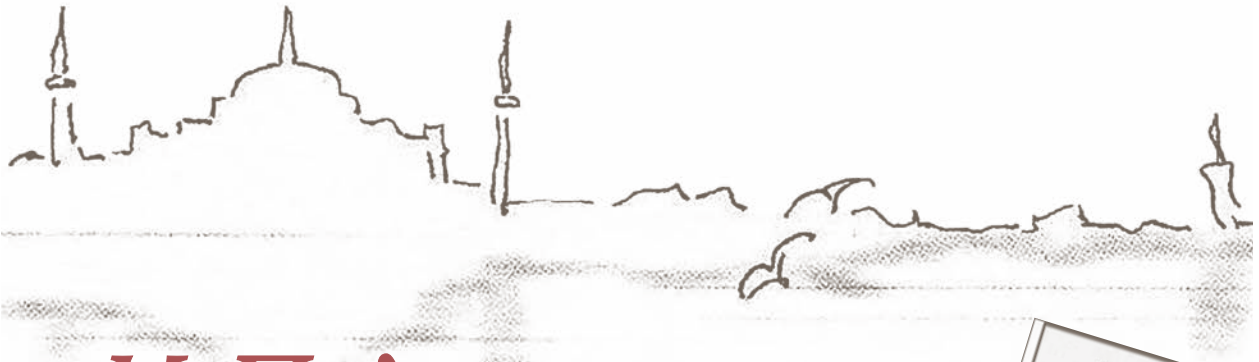
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Η μικρασιατική βιβλιογραφία είναι σχεδόν αχανής. Ενδεικτικά αναφέρονται:

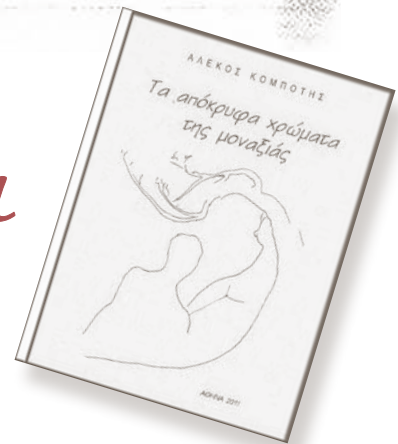
- ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ, Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και οι εκλογές του 1920, Πελασγός, Αθήνα 2016
- ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μ.Ασίας 1919-1922, Αθήνα 1967
- ΚΕΝΤΡΟ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, Δεήτια Α'- Β'- Γ'- ιδίως Δ' (Γιάννη Μουρέθου, Η Γαλλοτουρκική προσέγγιση του 1921), Αθήνα 1983
- ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, Η σκιά της Δύσεως, Η ιστορία μιας καταστροφής, Εκάτη, Αθήνα 2009
- MARSHALL TIM, Αιχμάλωτοι της Γεωγραφίας, Διόπτρα, Αθήνα 2019.
- RICHTER A. HEINZ, Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος 1919-1922, Γκοβόστη, Αθήνα 2013

100 χρόνια μνήμης

Γράφει ο Αλέκος Κομπούτης

Η Πόλη και τα Μάγια

*Σ*α γεννηθείς σε μια πόλη
φτιαγμένη από παλιές ανάσες
και μάτια Ανατολής,
παίρνουν αέρα τα μυαλά σου
όπως το άηχο πέταγμα των γλάρων
και η αόρατη κατάδυση
των μελανόπτερων βουτηχτάδων.

Δεν μπορείς να φύγεις...
Ανυπόστατο διαβατήριο η απέλαση
κουνάει μαντήλι στη νοσταλγία
που αλυσσοδέθηκε στ' άδολα χρόνια.

Τώρα,
θ' ακουμπάς εκεί
κάθε φορά
την άγνωρη πια υπόστασή σου.
Θύμηση
του τότε και του τώρα...

Μετά,
μόνος θα βαφτίσεις
το αέναο πένθος σου
στα φωτόχρωμα νερά
που κάποτε βλάσταιναν πεταλίδες
στα λέπια
και στα νιάτα σου.

Εκεί θα 'σαι...
Ανάγκη σου να κλάψεις
τον γαλαζοπράσινο τάφο του Βοσπόρου,
την σκουριασμένη άμμο στο Καλαμίσι,
τις θανατηφόρες λόγχες
στην κανελί μοναξιά της Πρώτης,
και να μοιρολογήσεις
το τελευταίο δελφίνι της Προποντίδας...

Ποτέ δεν θα φύγεις...
Πάντα θα εύχεσαι να κρατήσουν
να μη λυθούν τα μάγια,
να μη γίνουν όλα αληθινά...

Η συμβολή των Μικρασιατών στην οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας

Μετά την Μικρασιατική Καταστροφή το 1922 οι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν στη Μακεδονία, στη Δυτική Θράκη την Κρήτη, τη Θεσσαλία, την Ήπειρο, την Εύβοια την Αττική και λιγότεροι στις υπόλοιπες περιοχές της Ελλάδας. Συνολικά, δημιουργήθηκαν περίπου 2.000 οικισμοί και από αυτούς οι περισσότεροι στη Μακεδονία και την Αττική. Το κολοσσιαίο έργο της αποκατάστασης περίπου 1.500.000 προσφύγων, ήταν τρομερά δύσκολο και ιδιαίτερα για ένα κράτος που είχε εξαντληθεί από τους πολέμους της δεκαετίας 1912-1922.

Παράλληλα με τη διανομή της Γης, η οποία γινόταν με κλήρο στις γενικές συνελεύσεις, παρουσία αντιπροσώπων της Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων, έπρεπε να γίνουν και τα απαραίτητα αρδευτικά έργα και να ανοιχτούν αρτεσιανά φρέατα στις περιοχές που εγκαταστάθηκαν οι πρόσφυγες. Ακόμα, έπρεπε να αποξηραθούν οι βάλτοι για την καταπολέμηση της ελονοσίας (που μάλιστα και αποδεκάτισε τα πρώτα χρόνια τους προσφυγικούς καταυλισμούς) και να χαραχθούν καινούργιοι δρόμοι. Επίσης έπρεπε να αντιμετωπιστούν και οι διενέξεις και προστριβές που δημιουργούντο ανάμεσα στους πρόσφυγες και τους ντόπιους ακτήμονες, γιατί οι τελευταίοι ήθελαν να πάρουν τα καλύτερα κτήματα από αυτά που καλλιεργούσαν προσωρινά.

Τα ευεργετικά αποτελέσματα της αποκατάστασης των προσφύγων στις αγροτικές περιοχές της χώρας, άρχισαν να γίνονται εμφανή σε σύντομο σχετικά χρονικό διάστημα. Εργατικοί, δημιουργικοί και με απεριόριστες ικανότητες, οι πρόσφυγες αγρότες επιδόθηκαν με ζήλο στην καλλιέργεια του κλήρου τους, αρκετοί από αυτούς χωρίς τα απαραίτητα ζώα και με ελάχιστα εργαλεία. Ίδρυσαν αγροτικούς συνεταιρισμούς για την καλύτερη καλλιέργεια, εμπόριο και διακίνηση των προϊόντων τους και την προμήθεια των αναγκαίων γι' αυτούς εργαλείων, λιπασμάτων και σπόρων. Από μία στατιστική της 1^{ης} Ιανουαρίου 1926, μαθαίνουμε πως στη Μακεδονία και Θράκη υπήρχαν 404 προσφυγικοί συνεταιρισμοί, 191 ντόπιοι και 43 μικτοί. Ο συνολικός αριθμός των μελών τους έφθανε τα 53.229 και από αυτά 32.385 ήταν πρόσφυγες, 60,84% και τα υπόλοιπα 20.884 ήταν γηγενείς, 30,16%.

Η ανάπτυξη της αγροτικής παραγωγής ήταν ραγδαία τα χρόνια εκείνα, ιδιαίτερα των λαχανικών, των οπωροφόρων δέντρων, του βαμβακιού, του καπνού, του σταριού, του μεταξιού, του καλαμποκιού και της σουλτανίνας. Μέσα σε λίγα χρόνια, η παραγωγή του σταριού στη Μακεδονία και Θράκη διπλασιάστηκε, του καλαμποκιού ανέβηκε κατά 50%, του καπνού και βαμβακιού πενταπλασιάστηκε και της σουλτανίνας στην Κρήτη τριπλασιάστηκε. Ενδεικτική της εργατικότητας, αλλά και της ικανότητας των προσφύγων καλλιεργητών, ήταν εκτός από την ποσοτική ανάπτυξη της παραγωγής της σουλτανίνας στην Κρήτη, που αναφέρθηκε παραπάνω, και η ποιοτική.

Η καλλιέργεια της σουλτανίνας στο νησί είχε αρχίσει στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Οι πρόσφυγες αμπελουργοί της περιοχής της Σμύρνης, μόλις εγκαταστάθηκαν στα κτήματα των Τούρκων, επιδόθηκαν με μεγάλη επιτυχία, παράλληλα με την εντατική της καλλιέργεια και στην αναβάθμιση της ποιότητάς της. Κατόρθωσαν σε λίγα χρόνια, η Κρητική σουλτανίνα που η τιμή της στη διεθνή αγορά ήταν κατά 20% κατώτερη από τη Σμυρναϊκή, όχι μόνο να καλύψει τη διαφορά, αλλά και να την ξεπεράσει. Την ίδια εποχή, ιδρύθηκαν από πρόσφυγες επιχειρηματίες μεγάλοι εμπορικοί οίκοι, για την καλύτερη επεξεργασία του προϊόντος, τη διακίνηση και την εμπορία του σ' όλη την Ευρωπαϊκή Ήπειρο και ιδιαίτερα την Αγγλία. Ακόμα, ιδρύθηκε εργοστάσιο για την κατασκευή των ξύλινων κιβωτίων, απαραίτητων για τη συσκευασία της, που μέχρι τότε εισαγόταν από το εξωτερικό. Η μεγάλη αγροτική μεταρρύθμιση που άρχισε το 1922 και επεκτάθηκε αναγκαστικά για την αποκατάσταση των προσφύγων και των ντόπιων ακτημόνων αγροτών σε όλες ανεξάρτητα τις περιοχές της Ελλάδας, με μοναδική εξαίρεση τα εκκλησιαστικά κτήματα, όχι μονάχα βελτίωσε την οικονομική κατάσταση εκατοντάδων χιλιάδων αγροτικών οικογενειών, με τη νέα ανακατανομή του αγροτικού εισοδήματος, αλλά και απελευθέρωσε τους κολίγους που έγιναν ιδιοκτήτες της γης που καλλιεργούσαν ως τότε, ενώ ταυτόχρονα εξαφάνισε την τάξη των μεγάλων γαιοκτημόνων (κοτζαμπάσπιδων).

Μεγαλύτερη από την ανάπτυξη της Αγροτικής Οικονομίας, κι ακόμα πιο εντυπωσιακή, ήταν η ανάπτυξη της

100 χρόνια μνήμης

Τρύγος στη Ραφήνα, 1950. Ασχολίες Τριγλιανών προσφύγων. Ανάμεσά τους η Παναγιώτα, η Ματθίλδη η Ιωάννα Γιάνναρου και ο Αλέκος Παλπατζής με τη σούστα του.

Ελληνικές Βιομηχανίες στην περίοδο 1922-1932, με την εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα. Με την απελευθέρωση της Μακεδονίας, της Ηπείρου και των νησιών του Αιγαίου και με την απότομη αύξηση του πληθυσμού της Ελλάδας από 2.700.000 κατοίκους σε 5.500.000, μετά την Μικρασιατική Καταστροφή, είχαν δημιουργηθεί οι ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη της Ελληνικής Βιομηχανίας, αφού η εγχώρια αγορά διευρύνθηκε τόσο πολύ που διπλασιάστηκε. Μοναδική ευκαιρία για την κατακόρυφη ανάπτυξη της, ήταν η μαζική εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα και η μεγάλη αγροτική μεταρρύθμιση. Η διεύρυνση της εγχώριας αγοράς με τη δημιουργία εκατοντάδων χιλιάδων νέων νοικοκυριών στις αστικές και αγροτικές περιοχές της Ελλάδας, η προσφορά φθηνού και ειδικευμένου εργατικού δυναμικού από τους πρόσφυγες, παράλληλα με τη δασμολογική της προστασία από τον ανταγωνισμό των ξένων προϊόντων, ήταν τα βασικά κίνητρα για τη θεαματική απογείωση της Ελληνικής Βιομηχανίας. Για να καλυφθούν οι αυξημένες ανάγκες της εγχώριας αγοράς, έγιναν τότε μεγάλες επενδύσεις τόσο από την εισροή κεφαλαίων του εξωτερικού όσο κυρίως και από επενδύσεις των προσφύγων επιχειρηματιών. Στην περίοδο αυτή, πολλά από τα παλιά εργοστάσια εκσυγχρονίστηκαν, άλλα επεκτάθηκαν και ανεγέρθηκαν καινούργια.

Ιδιαίτερη ανάπτυξη παρουσίασαν ορισμένοι τομείς της Βιομηχανίας, όπως η κλωστοϋφαντουργία και η ταπητουργία, (που μέχρι τότε ήταν άγνωστες στην Ελλάδα) η μεταλλουργία, η αλευροβιομηχανία και ακόμα οι βιομηχανίες οικοδομικών υλικών, ιματισμού, διατροφής και άλλων. Στην προσπάθεια αυτή συνέβαλαν αποφασιστικά

και αρκετοί πρόσφυγες μεγαλο-επιχειρηματίες, που ίδρυσαν μεγάλες βιομηχανικές μονάδες της ειδικότητάς τους, που εξελίχθηκαν με τον καιρό στις μεγαλύτερες της Ελλάδας. Γύρω από τους μεγαλοεπιχειρηματίες, συγκεντρώθηκαν πολλοί ειδικευμένοι υπάλληλοι, στελέχη μεγάλων Κρατικών και Ιδιωτικών Επιχειρήσεων στην Μικρά Ασία. Κάτοχοι ξένων γλωσσών, με μεγάλη πείρα αλλά και μόρφωση, οι υπάλληλοι αυτοί πλαισίωσαν τις μεγάλες εμπορικές, βιομηχανικές και τραπεζικές επιχειρήσεις, που ιδρύθηκαν τα χρόνια εκείνα από τους πρόσφυγες. Για πρώτη φορά στην Ελλάδα αναπτύχθηκε την εποχή εκείνη η ταπητουργία και μέσα σε λίγα χρόνια άρχισε να ανταγωνίζεται στη διεθνή αγορά την Τουρκική. Με κέντρο τη Νέα Ιωνία, «Ποδαράδες» που αποτελούσε το κέντρο

Ταπητουργίας της Ελλάδας, ιδρύθηκαν πολλά εργοστάσια Ταπητουργίας που διέθεταν 2.000 αργαλειούς και απασχολούσαν περίπου 6.000 εργάτριες. Ενώ, ταυτόχρονα, αναπτύχθηκε και η σχετική οικοτεχνία που απασχολούσε την περίοδο εκείνη περίπου 30.000 νοικοκυρές. Από τα στατιστικά στοιχεία που δημοσιεύτηκαν κατά καιρούς για τη δεκαετία 1922-1932, μαθαίνουμε πως ο αριθμός των βιομηχανικών και βιοτεχνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα, σχεδόν διπλασιάστηκε και έφτασε από 33.811 μονάδες στις 61.485. Η απασχόληση σε αυτές από 154.600 άτομα έφτασε τις 280.330, ενώ το Εργατικό δυναμικό της Ελληνικής Βιομηχανίας, από 60.000 εργάτες έφτασε τους 181.500, δηλαδή τριπλασιάστηκε μέσα σε δέκα χρόνια. Κι ο ετήσιος αριθμός ανάπτυξης της βιομηχανικής παραγωγής κυμαινόταν γύρω στο 7%. Ο αριθμός αυτός είναι πολύ σημαντικός, αν λάβουμε υπόψη μας, πως μονάχα τρεις χώρες σ' ολόκληρο τον κόσμο, με την οικονομική ύφεση της δεκαετίας εκείνης και την παγκόσμια κρίση που επακολούθησε το 1929, μπόρεσαν να αυξήσουν τη βιομηχανική τους παραγωγή, με πρώτη τη Σοβιετική Ένωση, δεύτερη την Ιαπωνία και τρίτη την Ελλάδα.

Εν τέλει, οι ξεριζωμένοι Έλληνες της Μικρασίας, της Καπαδοκίας και του Πόντου, με τον ερχομό τους στη Μπέρα Ελλάδα συνεισέφεραν τα μέγιστα, όχι μόνο στην οικονομική ανάπτυξη και τον πολιτισμό, αλλά και στην ομογενοποίηση της σύγχρονης Ελλάδας, χτισμένης πάνω σε τόσα δάκρυα και αίμα, σε τόσες προσωπικές και συλλογικές τραγωδίες.

ΠΗΓΗ: Ιστορικό αρχείο της εφημερίδας "ΤΟ ΒΗΜΑ"

Τα σμυρναϊκά

Γράφει η Σωσώ Λέου, Γεν. Γραμματέας & υπεύθυνη της παραδοσιακής χορωδίας του ΛΕΡ

Σύντομη ανασκόπηση της Μουσικής Παράδοσης της Μικρασίας

Η Μικρά Ασία, αποτέλεσε, για πολλούς αιώνες, το λίκνο, όπου έζησε και καθόρισε με την πολύπλευρη παρουσία του ο Ελληνισμός.

Μήτρα της μικρασιάτικης μουσικής παράδοσης, καθώς και της ελληνικής, είναι η πανάρχαια λυρική ποίηση, οι αρχαιοελληνικοί μουσικοί "τρόποι" και τα μαθηματικά του Πυθαγόρα. Η λαϊκή μούσα δεν έπαψε ποτέ να γεννά δημοτικά τραγούδια και στις δυο πλευρές του Αιγαίου. Ομηρικά και ακριτικά έπη, παραλογές, τραγούδια του γάμου (αρχ. υμέναιοι), μοιρολόγια (αρχ. ολοφυρμοί), τραγούδια των επαγγελματιών, υμνητικά και θρηνητικά άσματα, αγερμοί, δρώμενα της διονυσιακής λατρείας, επιβίωσαν διαχρονικά, ενδεδυμένα με διαφορετικό θρησκευτικό μανδύα, προκίζοντας την ιστορία του τόπου μας με μια, ύψιστης τέχνης, μουσική παρακαταθήκη.

Το ύφος των τραγουδιών και των χορών της Μικρασίας, διαφέρει, ανά γεωγραφική περιοχή. Στα αιγαιοπελαγίτικα δυτικά παράλια είναι σαφείς οι νησιωτικές επιρροές. Στην Προποντίδα, με δεσπόζον κέντρο της οικονομικής και κοινωνικής ζωής την Βασιλεύουσα, το βυζαντινό μέλος διαπλέκεται και αλληλεπιδρά με τα ακούσματα ετερόκλητων φυλετικών ομάδων, που καταφθάνουν στην πρωτεύουσα και ανακατεύονται στις αγορές, στις βασιλικές αυλές, στον Ιππόδρομο, στις γιορτές και στα λαϊκά γλέντια, επηρεάζοντας, στην συνέχεια, μέσω των εμπορικών δικτύων, τις μουσικές εξελίξεις σε όλη την αυτοκρατορία..

Στην Καππαδοκία κυριαρχούν οι αργόσυρτες ακριτικές μελωδίες και οι σεμνοί, τελετουργικοί χοροί, που υπαγο-

ρεύει η ζώσα, ορθόδοξη χριστιανική, παράδοση. Η γλώσσα των περισσότερων καππαδόκικων τραγουδιών είναι η τουρκική, διότι μεγάλο ποσοστό κατοίκων υιοθέτησε, ήδη από τον 11ο αιώνα, για ιστορικούς λόγους, την τουρκοφωνία. Γι' αυτό οι Καππαδόκες πρόσφυγες στην Ελλάδα, αντιμετώπισαν μεγάλες δυσκολίες προσαρμογής, ενώ η μουσική και τα τραγούδια τους έγιναν γνωστά στο πανελλήνιο πολύ αργότερα.

Στον Πόντο, οι περίκλειστες κοινωνικές δομές των πανάρχαιων ελληνικών αποικιών, ευνόησαν την διατήρηση αρχαϊκών στοιχείων στη γλώσσα και στον πολιτισμό. Μετά τις εκστρατείες του Μ. Αλεξάνδρου και την ακμή του βασιλείου των Μιθριδατιδών, άνοιξαν οι δίαυλοι επικοινωνίας με γειτονικούς λαούς και η ποντιακή μουσική εμπλουτίστηκε με νέα στοιχεία, χωρίς όμως να εγκαταλείψει τις ρίζες της. Θρήνησε την Άλωση της Πόλης και της Τραπεζούντας, ύμνησε ήρωες και "Τραντέλλενες", ευαγγελίστηκε την αναγέννηση της Ρωμανίας, έντυσε με τον ήχο του κεμεντζέ γιορτές, γάμους και πανηγύρια και έφτασε, με τους κατατρεγμένους πόντιους πρόσφυγες, στην κυρίως Ελλάδα εντυπωσιάζοντας με το σφρίγος και τον δυναμισμό της.

Η βυζαντινή μουσική, στην διαχρονική της πορεία, δέχτηκε πολλές προσμίξεις. Τα αραβοπερσικά και οθωμανικά, κυρίως δερβίσικα, μακάμια, επηρέασαν την αρχαιοελληνική της δομή και επηρεάστηκαν από αυτήν. Σημαντικοί ρωμιοί συνθέτες της Πόλης έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην διαμόρφωση και εξέλιξη της εκκλησιαστικής και κοσμικής μουσικής παράδοσης και στα Οθωμανικά χρόνια. Ενδεικτικά αναφέρουμε τον Πετράκη, τον Άγγελο, σημαντικό συνθέτη της έντεχνης τουρκικής μουσικής, τον Φαναριώτη πρίγκιπα Δημήτριο Καντεμίρη, που επινόησε δικό του σύστημα μουσικής γραφής, τον Ζαχαρία τον Χανεντέ, τραγουδιστή του σουλτάνου, δεξιότεχνη του ταμπούρ, που έψαλλε στους τεκέδες των Μεβλεβήδων και συνέθετε αριστουργήματα,

Ο Δημήτρης Καντεμίρης και ο Πέτρος Πελοποννήσιος

τραγούδια...

τον λαμπαδάριο του Πατριαρχείου Πέτρο Πελοποννήσιο, σπουδαίο μεταρρυθμιστή της βυζαντινής μουσικής, βαθύ γνώστη και της τουρκικής θρησκευτικής και κοσμικής μουσικής.

Τούρκοι, Εβραίοι, Αρμένιοι, Ρομά, Βαλκάνιοι, "παιχνιδιάτορες", αναδείχθηκαν και διέπρεψαν στο μουσικό στερέωμα της εποχής, καλύπτοντας θρησκευτικές και ψυχαγωγικές ανάγκες. Οι μουσικές μεταφέρονται, κυρίως από Ρομά, που εξελίσσονται σε επαγγελματίες μουσικούς, σε όλη την επικράτεια, στα ελλαδικά μεγάλα αστικά κέντρα, στα Γιάννενα, στη Θράκη, στην Μακεδονία και σε όλη την Βαλκανική.

Μετά τα προνόμια και τις κατακτήσεις των Ενετών και Γενοβέζων, τον 12^ο και 13^ο αιώνα, αυξάνονται και οι δυτικές επιρροές, με κυριότερες την ομοιοκαταληξία και τα μελωδικά δίστιχα, που δημιουργήσαν νέες μουσικές φόρμες και διαδόθηκαν, από τον 14ο αιώνα, σε όλη την Ανατολική Μεσόγειο.

Με την φυγή πληθυσμών του ελλαδικού χώρου, μετά από πολεμικές συγκρούσεις, όπως τα Ορλωφικά, μεταφέρονται ανατολικότερα μελωδίες της στεριανής Ελλάδας, της Κρήτης, των Επτανήσων κλπ. Αντίστροφο αποτέλεσμα διαμορφώνεται εξαιτίας των προσφυγικών ροών, που προκάλεσαν τα βίαια τουρκικά αντίποινα στη Μ. Ασία, μετά το ξέσπασμα της Ελλ. Επανάστασης. Στη Σύρο για παράδειγμα, το 1828, φιλοξενούνται, εκτός των άλλων και 5.000 περίπου Σμυρνιοί, Μοσχονησιώτες και Κυδωνιάτες πρόσφυγες.

Η μουσική συνεπώς παράδοση της Μικρασίας είναι ένα πολυεθνικό χαρμάνι στίχων και μελωδιών, εξαιρετικά επεξεργασμένο μέσα από φίλτρα μακραίωνων πολιτιστικών, θρησκευτικών, κοινωνικών και οικονομικών ανταλλαγών, που κουβαλάει την αύρα της θάλασσας του Αιγαίου, την αυστηρή τελετουργικότητα εθιμικών πρακτικών, την μεσαιωνική και αναγεννησιακή κουλτούρα της Δύσης και την ηδύπαθεια των ρυθμών της Ανατολής.

Από τον 19^ο αιώνα και τις αρχές του 20^{ού}, η Σμύρνη, η λαμπρή και οικονομικά εύρωστη αυτή πολιτεία, όπου υπερέχει το ελληνικό στοιχείο, γίνεται ο πνευματικός και πολιτισμικός φάρος της περιοχής. Άνθρωποι και των δυο φύλων, κάθε εθνικότητας, συνωστίζονται στα μεγάλα θέατρα, στα μουσικά καφενεία, στις ταβέρνες με ορχήστρες, τρώνε και χορεύουν "αλά τούρκα", "αλά γκρέκα", "αλά Φράγκα". Στα αστικά σαλόνια τραγουδούν ρομάντζες, χορεύουν καντριλίες και λανσιέδες. Στα καφέ αμάν ο κοσμάκης διασκεδάζει με δημοτικά, αμανέδες, ζέϊμπέκικα, καρσιλαμάδες και ρεμπέτικα.

Οι εστουντιαντίνες, ένα είδος μαντολινάτας, με πρώτη τα Πολιτάκια, του Βασίλη Σιδερή,, γίνονται γρήγορα δημοφιλείς. Τα Πολιτάκια έπαιξαν ακόμα και στο Λονδίνο, στη στέψη του βασιλιά Εδουάρδου!

Τα πολιτάκια

Σύλλογοι, όπως ο Απόλλων, ο Πανιώνιος, ο Ορφέας, με πολυπληθή μουσικά και αθλητικά τμήματα και έμπειρους δασκάλους στα όργανα και στα θεωρητικά, φρόντιζαν για την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία των νέων.

Η Σμύρνη γέννησε σημαντικές προσωπικότητες, με σπουδές σε ευρωπαϊκά Ωδεία, όπως ο Μανώλης Καλομοίρης και ο Γιάννης Κωνσταντινίδης (Κώστας Γιαννίδης), που σφράγισαν με το έργο τους τα ελληνικά μουσικά πράγματα.

Η σχολή του Σμυρναϊκού τραγουδιού έπαιξε καταλυτικό ρόλο στη διαμόρφωση του νεότερου ελληνικού αστικού τραγουδιού, του λαϊκού και του ρεμπέτικου. Σπουδαίοι Σμυρνιοί μουσικοί, όπως ο Σπύρος Περιστέρης, που έγινε διευθυντής της Columbia, ο Παναγιώτης Τούντας, που έγινε διευθυντής της Odeon, ο Βαγγέλης Παπάζογλου κ.ά, με γνώσεις και εμπειρία στην σύνθεση και την ενορχήστρωση, πλούτισαν, αναζωογόνησαν και τροφοδότησαν την ντόπια μουσική παραγωγή, ενώ πρωτοστάτησαν στην δισκογράφηση μεγάλων επιτυχιών γνωρίζοντας ευρεία λαϊκή αποδοχή.

Η τεράστια αυτή μουσική παράδοση, που περιληπτικά περιγράψαμε, εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα οριστικά, μετά την μικρασιατική καταστροφή. Δεν έγινε παντού αποδεκτή με τον ίδιο τρόπο.

Μπόλιασε όμως με την ικμάδα της τις τοπικές παραδόσεις, έχτισε γέφυρες και έθρεψε καρπούς, που σήμερα όλοι απολαμβάνουμε, αγκαλιάζουμε και χαιρόμαστε σαν γνήσιο κομμάτι της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς.

ΠΗΓΕΣ:

- Samuel Baud-Bovy: Δοκίμιο για το Ελληνικό Δημοτικό Τραγούδι, εκδ. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ 2007
- Ηλίας Βολιώτης-Καπετανάκης: Ελλήνων Μούσα Λαϊκή εκδ. ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ-ΛΙΒΑΝΗ 1997
- Από το Βυζάντιο στο Μάρκο Βαμβακάρη: Νέαρχος Γεωργιάδης, εκδ. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ 2006

Γράφει η Νίκη Γρηγορίου, εκπαιδευτικός

Μικρά Ασία πνευματικός φάρος του ελληνισμού

«Θα διαβούμε και στεργιές και πέλαγα, θα σταθούμε όπου το πόδι δεν μπορεί Τούρκου κανενός να μας πατήσει από την πατρίδα μας διωγμένοι και σβησμένοι απ' την Ανατολή, θ' ανατείλουμε στη Δύση».

Λόγος Ε': «Ο θάνατος των αρχαίων»

Πόσο κλασικοί οι στίχοι του Παλαμά από τον Δωδεκάλογο του Γύφτου, γραμμένοι το 1907. Η πνευματική αναζωπύρωση του ελληνισμού συμβαίνει μετά από κάθε προσπάθεια αφανισμού του και καταδεικνύει τόσο τη δύναμη του πολιτισμού όσο και το πείσμα των Ελλήνων που δεν καταβάλλονται από εθνικές καταστροφές.

Ο Παρθενώνας χτίστηκε μετά την επιδρομή των Περσών στην Αθήνα, ο ελληνορωμαϊκός πολιτισμός προέκυψε από τον θαυμασμό των νικητών Ρωμαίων προς τους κατακτημένους Έλληνες, οι διασωθέντες Έλληνες της Άλωσης της Κωνσταντινούπολης μεταλαμπάδευσαν το ελληνικό πνεύμα στην Ευρώπη! Και έρχεται οι σειρά των προσφάτως διωχθέντων Ελλήνων από τη Μικρά Ασία και τον ευρύτερο χώρο της Ανατολής να συμβάλουν στην πολιτιστική πρόοδο της Ελλάδας.

Ανάμεσα στους χιλιάδες πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα, υπήρξαν αρκετοί πνευματικοί άνθρωποι που είχαν σημαντική συμβολή στην πολιτιστική και επιστημονική πρόοδο της Ελλάδας κατά τον περασμένο αιώνα. Επιστήμονες, λογοτέχνες και καλλιτέχνες από τις «χαμένες πατρίδες» σφράγισαν με το έργο τους τη σύγχρονη εποχή. Άνθρωποι που έχασαν τα πάντα, που σώθηκαν από τη φωτιά και τη χατζάρα, βρήκαν καταφύγιο στη μητέρα πατρίδα και κατέθεσαν σε αυτήν όλο τον πνευματικό θησαυρό που έφεραν μέσα τους, περασμένο στο DNA της ελληνικής φυλής.

Ορισμένοι από αυτούς ήταν μικρά παιδιά, ακόμα και βρέφη, όταν ήρθαν στην Ελλάδα και όλη ουσιαστικά η παιδεία που έλαβαν, προερχόταν από τις οικογένειές τους και τα ελληνικά σχολεία της Μικράς Ασίας και της ευρύτερης Ανατολής.

Από τον Πύργο της Ανατολικής Ρωμυλίας, καταγόταν ο σπουδαίος ποιητής μας Κώστας Βάρναλης (1884-1974), ο οποίος είχε εγκατασταθεί στην Αθήνα από τις αρχές του 20ου αιώνα. Το επίθετό του το πήρε από τη γενέτειρα πόλη του πατέρα του, τη Βάρνα, όπου στην παιδική του ηλικία βίωσε το κλίμα του Ελληνοτουρκικού Πολέμου του 1897. Το 1956 τιμήθηκε από την Εταιρεία Ελλήνων λογοτεχνών και το 1959 με το βραβείο Λένιν.

Ο Γεώργιος Μέγας (1893-1976), γεννήθηκε στη Μεσημβρία της Ανατολικής Θράκης. Ήταν σπουδαίος λαογράφος, με ανεκτίμητη προσφορά στη διάσωση της ελληνικής παράδοσης, πανεπιστημιακός και από το 1970 μέλος της Ακαδημίας Αθηνών.

Ο Φώτης Κόντογλου (1895-1965), γεννήθηκε στο Αϊβαλί και μετά τον θάνατο του πατέρα του υιοθέτησε το επώνυμο της μητέρας του. Ήταν λογοτέχνης και ζωγράφος, με σημαντικότερη συμβολή στον χώρο της βυζαντινής εικονογραφίας. Πολέμησε στη Μικρασιατική εκστρατεία και μετά την κατάρρευση του μετώπου κατέφυγε ως πρόσφυγας στη Λέσβο. Το έργο του ήταν βαθιά εμπνευσμένο από την ελληνική ιστορία και παράδοση και το Βυζάντιο.

Η Μαρία Ιορδανίδου (1897-1989), γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Κατά τη διάρκεια της πολυτάραχης ζωής της έζησε στην Κωνσταντινούπολη, το Βατούμ, την Αλεξάνδρεια και τελικά στην Αθήνα. Υπήρξε σημαντική πεζογράφος, με κυριότερο βέβαια έργο της τη «Λωξάντρα».

Η Έλλη Σουγιουλτζόγλου-Σεραϊδάρη (1899-1998) γνωστή ως Nelly's από την αγγλική υπογραφή της υπήρξε Ελληνίδα φωτογράφος με διεθνή αναγνώριση. Γεννήθηκε στο Αϊδίνι, αλλά έλαβε την πρώτη της μόρφωση στη Σμύρνη, όπου εγκαταστάθηκε η οικογένειά της μετά την καταστροφή του Αϊδινίου, το 1919. Παρόλο που μετέβη στη Δρέσδη για να σπουδάσει ζωγραφική, τελικά την κέρδισε η φωτογραφία. Μετά την εγκατάσταση της οικογένειάς της στην Αθήνα το 1924, έφτιαξε το πρώτο της εργαστήριο. Πρόσφυγας ουσιαστικά η ίδια, απθανάτισε με ζωντανά πορτρέτα προσφύγων αλλά και σημαντικών προσώπων της εποχής της, όπως ο Κωστής Παλαμάς και ο Ελευθέριος Βενιζέλος.

Ο Γιώργος Σεφέρης (1900-1971), γεννήθηκε στα Βουρλά της Σμύρνης και το πραγματικό του επώνυμο ήταν Σεφεριάδης. Η οικογένειά του είχε εγκατασταθεί στην Αθήνα από το 1914. Στα ελληνικά γράμματα εμφανίστηκε το 1931 με την ποιητική συλλογή Στροφή. Από τη δεκαετία του 1950 το έργο του μεταφράστηκε και εκτιμήθηκε στο εξωτερικό. Συνέπεια αυτού ήταν η βράβευσή του με το Νόμπελ Λογοτεχνίας

της Μικρασίας

τον Δεκέμβριο του 1963, «για το υπέροχο λυρικό ύφος του, που είναι εμπνευσμένο από ένα βαθύ αίσθημα για το ελληνικό πολιτιστικό ιδεώδες» όπως αναφέρεται στο σκεπτικό της Σουηδικής Ακαδημίας.

Ο Ηλίας Βενέζης (1904-1973), σπουδαίος λογοτέχνης και ακαδημαϊκός γεννήθηκε στο Αϊβαλί. Το πραγματικό του όνομα ήταν Ηλίας Μέλλος. Από την παιδική του ηλικία η ζωή του ακολούθησε τις περιπέτειες του μικρασιατικού

ελληνισμού, τις οποίες αποτύπωσε στο έργο του. Το 1922 η οικογένειά του εγκατέλειψε οριστικά πλέον τη Μικρά Ασία, ο ίδιος όμως δεν πρόλαβε να επιβιβαστεί στο πλοίο. Αιχμαλωτίστηκε και εστάλη, μαζί με άλλους 3.000 Αϊβαλιώτες, στα Τάγματα Εργασίας για 14 μήνες σε ηλικία 18 ετών. Ήταν ένας από τους μόλις 23 συμπατριώτες του που τελικά επιβίωσαν. Έγινε ο ραψωδός του ξεριζωμού και της προσφυγιάς, αλλά και της ανθρωπιάς, της καρτερικότητας και της πίστης. Εμβληματικά έργα του για τη μικρασιατική καταστροφή « Το Νοούμερο 31328» (1931), «Γαλήνη» (1939) και « Αιολική Γη » (1943)

Ο Γιώργος Θεοτοκάς (1906-1966) γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή το 1922, η οικογένεια Θεοτοκά εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Το 1928 μετακομίζει από το Παρίσι στο Λονδίνο, όπου μελετά το αγγλικό δίκαιο, την αγγλική φιλολογία και παρακολουθεί μαθήματα ιστορίας και πολιτισμού. Το 1929 επέστρεψε στην Αθήνα και εργάστηκε ως δικηγόρος. Παράλληλα, δραστηριοποιήθηκε έντονα στον πνευματικό χώρο: Το 1929 εξέδωσε το δοκίμιό του «Ελεύθερο Πνεύμα», που χαρακτηρίστηκε ως "μανιφέστο" της Γενιάς του '30.

Ο Σπύρος Μελετζής (1906-2003), γεννήθηκε στην Ίμβρο. Σε ηλικία 17 ετών, το 1923 με την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης και την παραχώρηση της Ίμβρου στους Τούρκους, κατέφυγε στην Αλεξανδρούπολη, όπου έμαθε την τέχνη της φωτογραφίας. Εντάχθηκε στο Κ.Κ.Ε. και θεωρείται «ο φωτογράφος της Αντίστασης». Το έργο του έγινε γνωστό, κυρίως μετά τη Μεταπολίτευση.

Ο Δημήτρης Ψαθάς, (1907-1979), καταγόταν από την Τένεδο, αλλά γεννήθηκε στην Τραπεζούντα του Πόντου. Με τη Μικρασιατική καταστροφή εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Υπήρξε πολυγραφώτατος χρονογράφος, δημοσιογράφος και θεατρικός συγγραφέας.

Ο μεγάλος θεατράνθρωπος Κάρολος Κουν (1908-1987), ιδρυτής του Θεάτρου Τέχνης το 1942, γεννήθηκε στην Προύσα. Σπούδασε στην Κωνσταντινούπολη και το 1929 εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, όπου γνώρισε τον Φώτη Κόντογλου από τον οποίο επηρεάστηκε βαθιά.

Η Διδώ Παππά-Σωτηρίου (1909-2004), γεννήθηκε στο Αϊδίني της Μικράς Ασίας και ήταν συγγραφέας και δημοσιογράφος. Η οικογένειά της ήταν εύπορη και στις επαφές του πατέρα της οφείλεται η έγκαιρη ενημέρωση για την καταστροφή του ελληνικού στρατού και η φυγή από τη Σμύρνη πριν τις σφαγές. Η οικογένεια ορθοπόδησε γρήγορα από την προσφυγιά και η Διδώ σπούδασε στο Παρίσι. Η Μικρασιατική καταστροφή, η προσφυγιά, ο πόλεμος του 1940, η αντίσταση και ο εμφύλιος σημάδεψαν τη ζωή και το έργο της.

Ο Μανόλης Αδρόνικος (1919-1992), γεννήθηκε στην Προύσα. Το 1922 ήρθε πρόσφυγας στη Θεσσαλονίκη. Ήταν διαπρεπής αρχαιολόγος, ο οποίος το 1977 ανακάλυψε στη Βεργίνα τον τάφο του Φίλιππου Β', πατέρα του Μεγάλου Αλεξάνδρου, αποδεικνύοντας περίτρανα την ελληνικότητα της Μακεδονίας.

Ο μεγάλος στοχαστής και γνωστός ως "φιλόσοφος της αυτονομίας" Κορνήλιος Καστοριάδης, γεννήθηκε στις 11 Μαρτίου 1922 στην Κωνσταντινούπολη και η οικογένειά του, ένα μήνα πριν τη μικρασιατική καταστροφή, εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Από το 1945 έως τον θάνατό του (1997), ζούσε στο Παρίσι.

Οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης, της Μαύρης Θάλασσας, του Πόντου, της Καππαδοκίας και ολόκληρης της Μικράς Ασίας, έφεραν και κατέθεσαν στη μητέρα πατρίδα όλη την πνευματική κληρονομιά που διαφύλαξαν γενιές και γενιές Ελλήνων από την αρχαιότητα έως τον βίαιο ξεριζωμό τους στις αρχές του 20ου αι. Έζησαν δύσκολες στιγμές, όμως έθαψαν τη λύπη και το μίσος και πορεύτηκαν με βαθιά αγάπη για τη ζωή και τον άνθρωπο.

«Κύριε, βόηθα να θυμόμαστε πώς έγινε τούτο το φονικό· την αρπαγή, το δόλο, την ιδιοτέλεια, το στέγνωμα της αγάπης· Κύριε, βόηθα να τα ξεριζώσουμε...»

Γεώργιος Σεφέρης, 1953, Σαλαμίνα της Κύπρου

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ, Ε. (2006) Το Χρονικό της Βεργίνας. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας
- ΚΟΣΚΙΝΑ, Κ. (1997) Nelly's από την Αθήνα στη Νέα Υόρκη. Αθήνα
- ΜΗΤΣΑΚΗΣ, Κ. (1977) Νεοελληνική Πεζογραφία. Η γενιά του '30. Αθήνα
- ΠΟΛΙΤΗΣ, Λ. (2004) Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας

Γράφει η δημοσιογράφος Ελένη Καμάρα

Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή

Ιδρυτής και Οργανωτής του Πανεπιστημίου Σμύρνης

Ένα φως που έδυσε πριν ανατείλει

Αύγουστος 1922, η Σμύρνη καίγεται! Ο Μικρασιατικός Ελληνισμός, κυνηγημένος ξεριζώνει την ψυχή του απ' την προγονική γη. Ενάμιση εκατομμύριο προσωπικές ιστορίες, πολλών λογίων άνθρωποι, φόρεσαν το πανωφόρι του πρόσφυγα, πέρασαν τη θάλασσα του Αιγαίου με ό,τι βρήκαν και πάτησαν σε νέα χώματα, για να στεγάσουν τη μνήμη τους σε μια νέα συνέχεια.

Στους δρόμους της φλεγόμενης Σμύρνης, ένας απ' τους τελευταίους Έλληνες τρέχει προς την προκουμαία, κρατώντας σφικτά έναν αυτοσχέδιο μπόγο. Είναι ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή, ο διάσημος μαθηματικός και πρύτανης του πανεπιστημίου της Σμύρνης, φορτωμένος με το πολύτιμο αρχείο του ιδρύματος, βιβλία και όργανα Φυσικής και Χημείας, που νιώθει την ανάσα των Τούρκων να καλύπτει τη σκιά του. Στο τελευταίο τυχερό του λεπτό, πριν από τη σύλληψή του, το χέρι του Σμυρναίου δημοσιογράφου Θεοδόση Δανιηλίδη είναι αυτό που θα τον σπρώξει στη βάρκα σωτηρίας και θα τον οδηγήσει στο πλοίο «Νάξος» με προορισμό τον Πειραιά. Όπως έγραψε αργότερα ο τότε πρόξενος της Αμερικής στη Σμύρνη, Τζωρτζ Χόρτον, στο βιβλίο του «Αναφορικά με την Τουρκία»... «Όταν αναχώρησε ο Καραθεοδωρή από την Σμύρνη, ήταν σαν να έφευγε από τη Μικρά Ασία η ενσάρκωση της ελληνικής ευφυΐας, της τέχνης και του πολιτισμού».

Κωνσταντίνος και Οικογένεια Καραθεοδωρή

Ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή, κορυφαίος Έλληνας μαθηματικός και θεωρητικός φυσικός του 20ού αιώνα, ήταν γόνος της επιφανούς οικογένειας των Καραθεοδωρή, με καταγωγή από το Βοσνοχώρι Αδριανούπολης στην Ανατολική Θράκη. Όλα τα άρρενα μέλη αυτής της ελληνικής οικογένειας της Κωνσταντινούπολης, με προεξάρχοντα τον

γενάρχη της Στέφανο, προπάπο του Κωνσταντίνου, κατείχαν ανώτατα αξιώματα στην οθωμανική αυλή, χωρίς όμως η «αντίφαση» αυτή να επηρεάσει στο ελάχιστο την έντονη ελληνική συνείδηση και τους στενότετους δεσμούς που διατηρούσαν με την ορθοδοξία και τους υπόλοιπους Έλληνες της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ο Κωνσταντίνος, αν και γεννήθηκε στο Βερολίνο το 1873, ανατράφηκε μαζί με την αδελφή του, μέσα σε ένα περιβάλλον πνευματικό, από τη γιαγιά του Ευθαλία Πετροκόκκινου με τις σχολαστικές ελληνικές αρχές των γυναικών της Χίου, καθώς σε ηλικία έξι ετών έμεινε ορφανός από μητέρα. Ευγενής και πράος χαρακτήρας απέκτησε σφαιρική μόρφωση και γλωσσική ευρυμάθεια, μιλούσε και έγραφε 8 γλώσσες. Σπούδασε πολιτικός μηχανικός στη Στρατιωτική Σχολή του Βελγίου και τον ανέμενε λαμπρή σταδιοδρομία, μέχρι που το 1900, κάνοντας μετρήσεις στην είσοδο της πυραμίδας του Χέοπος στην Αίγυπτο, το μαθηματικό δαιμόνιο που έκρυβε μέσα του, αξίωσε και επέβαλε τα δικαιώματά του. Αφοσιώθηκε ολοκληρωτικά στα μαθηματικά και με τη δεινότητα και την οξεία διαίσθησή του όρισε θεμελιώδεις αρχές, άνοιξε νέους ορίζοντες σε μεγάλα και άλυτα προβλήματα των μαθηματικών και της φυσικής επιστήμης και διέπρεψε ανάμεσα σε διεθνείς ερευνητές της μαθηματικής διανόησης, όπως οι Κλάιν, Πλανκ, Χίλμπερτ, Πικάρ, Πουανκαρέ, Αϊνστάιν. Το 1917 κατέλαβε την πρώτη έδρα μαθηματικών του πανεπιστημίου του Γκέτιγκεν και το 1918 παρέλαβε από τον Φρομπένιους την έδρα του στο πανεπιστήμιο του Βερολίνου.

Η πρόσκληση του Βενιζέλου

Στην πολιτική σκηνή της εποχής, η λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου το 1918, βρίσκει νικητές και πττημένους γύρω από το τραπέζι της Συνδιάσκεψης Ειρήνης των Παρισίων. Την Ελλάδα εκπροσωπεί ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος, ενώ παράλληλα έχει ξεκινήσει η εκστρατεία των ελληνικών στρατευμάτων στη Μικρά Ασία. Σε αυτή τη χρονική συγκυρία, Σεπτέμβριος του 1919, ο Ελευθέριος Βενιζέλος καλεί τον Κωνσταντίνο Καραθεοδωρή από το Βερολίνο στο Παρίσι και του αναπτύσσει τις απόψεις του για την ίδρυση ενός δεύτερου πανεπιστημίου στην Ελλάδα.

της Μικρασίας

Η επιλογή του κρητικού πολιτικού προς το πρόσωπο του Καραθεοδωρή, με τον οποίο τον συνέδεε μακροχρόνια φιλία, βασίστηκε όχι μόνο στις ικανότητες του Έλληνα επιστήμονα, αλλά και στην προσδοκία ότι ο Καραθεοδωρή θα μπορούσε να επικαλεστεί με επιτυχία και προς όφελος του εγχειρήματος, τους τίτλους ευγνωμοσύνης των Τούρκων προς την οικογένειά του, για τις υπηρεσίες της στην οθωμανική αυτοκρατορία, όπως και συνέβη. Ένα μήνα αργότερα, ο Καραθεοδωρή, με γραπτό υπόμνημά του προς την ελληνική κυβέρνηση, εξέθεσε το αναλυτικό οργανόγραμμα με καθολική ανάπτυξη του σκεπτικού του.

Στις επιλογές του για έδρα του πανεπιστημίου προέταξε τη Σμύρνη, πόλη με χαρακτήρα ουσιαστικά ελληνικό, «το κέντρον, οπόθεν θα ακτινοβολήση κάποτε, εις το προσεχές μέλλον, η επιρροή του ελληνισμού προς την μουσουλμανικήν Ασίαν». Η ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε η ελεύθερη πλέον Σμύρνη, από τις 2 Μαΐου 1919, να αποτελέσει την έδρα του νέου ιδρύματος και υπέβαλε την παράκληση στον Καραθεοδωρή να αποδεχθεί τη θέση του τακτικού καθηγητή στο πανεπιστήμιο Αθηνών και παράλληλα να οργανώσει το πανεπιστήμιο της Σμύρνης. Η φιλοπατρία του διάσημου μαθηματικού επιστήμονα υπερίσχυσε των εξασφαλίσεων που του χάριζε η λαμπρή καριέρα του στο πανεπιστήμιο του Βερολίνου. Έτσι, άφησε τη θέση του και στις 10 Σεπτεμβρίου 1920 έφτασε οικογενειακά στη Σμύρνη.

«Φως εξ Ανατολών»

Ο καθηγητής και Ακαδημαϊκός Γεώργιος Ιωακείμογλου, στενός συνεργάτης του Καραθεοδωρή ήταν παρών στην πρώτη τους συνάντηση με τον Υπάτο Αρμοστή της Ελλάδας στη Σμύρνη, Αριστείδη Στεργιάδη, ο οποίος και τους δήλωσε ότι αναλαμβάνει τα έξοδα ίδρυσης, οργάνωσης και λειτουργίας του νέου πανεπιστημίου. Για τις εγκαταστάσεις διέθεσε δύο ημιτελή κτήρια μέσα σε μεγάλη δημόσια έκταση, στη θέση Μπαχρή Μπαμπά της πόλης. Ο Καραθεοδωρή είχε ήδη συντάξει στη Γερμανία το σχέδιο λειτουργίας του νέου εκπαιδευτικού ιδρύματος με βάση το αγγλοσαξωνικό πρότυπο, το οποίο περιελάμβανε θεωρητικές και εφαρμοσμένες επιστήμες, με τον εμβληματικό τίτλο, «Φως εξ Ανατολών». Με διάταγμα της Υπάτης Αρμοστείας Σμύρνης, το Δεκέμβριο

του 1920 ιδρύθηκε το Πανεπιστήμιο, με τις ακόλουθες σχολές: Γεωπονική-Φυσικών Επιστημών, Ανατολικών Γλωσσών και Πολιτισμού, Δημοσίων Υπαλλήλων, Εμπορική, Χωροσταθμών και Εργοδηγών, Ανώτερου Μουσουλμανικού Ιεροδιδασκαλείου και Ινστιτούτο Υγιεινής.

Ως γλώσσα διδασκαλίας ορίστηκε η ελληνική και όπου χρειαζόταν η τουρκική ή και άλλες γλώσσες.

Παρά τις τεράστιες δυσκολίες και μεσοσύσης της Μικρασιατικής εκστρατείας, η οργανωτική ικανότητα του Καραθεοδωρή έλαμψε! Έως τον Ιούλιο του 1922, ολοκληρώθηκαν τα κτήρια του πανεπιστημίου και εγκαταστάθηκαν τα εργαστήρια με 8000 όργανα Φυσικοχημείας, που αγοράστηκαν από τη Γερμανία, όπως και πολλά από τα 20.000 συγγράμματα και βιβλία που συγκρότησαν τη συλλογή της νεοσύστατης Δημόσιας Βιβλιοθήκης και διορίστηκαν οι πρώτοι καθηγητές. Καταλυτική όμως στάθηκε η στάση του Καραθεοδωρή,

ο οποίος με το κύρος, την ανυπόκριτη, αλλά και αποφασιστική προσωπικότητά του έκαμψε τις έντονες αντιδράσεις των Τούρκων και πολύ περισσότερο των Φραγκοβαντίνων, που δεν έκρυψαν την ενόχλησή τους από το νέο πνευματικό εγχείρημα. Όνειρό του ήταν να αποδείξει σε όλους τους αλλόφυλους, ότι η επικράτηση

Το κτήριο του Πανεπιστημίου της Σμύρνης, 1919

του ελληνικού πνεύματος στη Μικρά Ασία, θα τους έφερνε κοντά στον ανώτερο πολιτισμό της Ελλάδας. Ο Καραθεοδωρή αποδείχθηκε ο κατάλληλος άνθρωπος γι' αυτό το τόσο δύσκολο έργο, όπως αναφέρει ο Γ. Ιωακείμογλου. Και το υπερασπίστηκε μέχρι τέλους.

Μέσα στο σκηνικό του ολέθρου που σκόρπιζαν τα έφιππα τούρκικα στίφη στις αιματοβαμμένες γειτονιές και τους δρόμους της Σμύρνης την ύστατη στιγμή της καταστροφής, ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή, σαν ομηρική φιγούρα, κράτησε ζωντανή και περιέσωσε την πολύτιμη κληρονομιά του πνευματικού του τέκνου, που σήμερα φυλάσσεται στο Μουσείο Φυσικών Επιστημών και Τεχνολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Ένα «Φως εξ Ανατολών» που αν και έδωσε, παραμένει φωτεινό σύμβολο στην ιστορία του Μικρασιατικού Ελληνισμού. Γιατί,

**«Ό,τι παρήλθε, πέρασε και δεν ξαναγυρίζει.
Μ' αν είχε λάμπη δυνατή και πάλι θα φωτίζει».**

Γράφει ο Φίλιππος Καβουνίδης, εγγονός του Καπετάν Φίλιππου

Φίλιππος Χ. Καβουνίδης ο σωτήρας των Τριγλιανών - η ζωή και το έργο του -

Όλοι γνωρίζουν το πώς ο Καπετάν Φίλιππος, που γεννήθηκε στην Τρίγλια Βιθυνίας, έσωσε τους Τριγλιανούς και πολλούς άλλους από τα γύρω χωριά. Όλοι ξέρουν πως αγαπούσε ιδιαίτερα την πατρίδα του και προσέφερε ό,τι είχε και δεν είχε γι αυτήν τις δύσκολες εκείνες ώρες και μέρες.

Πόσοι όμως ξέρουν με πόσες δυσκολίες και θυσίες κατάφερε να φθάσει εκεί που έφθασε; Πόσοι γνωρίζουν ότι έχασε τον πατέρα του από ναυτικό ατύχημα, όταν ήταν μόλις 5 χρονών; Ο πατέρας του, ο καπετάν Στρατής (γεννήθηκε γύρω στα 1845), είχε ιδιόκτητο μικρό ιστιοφόρο, το «Άγιος Νικόλαος» και το ταξίδευε ο ίδιος σαν καπετάνιος.

Μια βραδιά γύρω στα 1880, ενώ ξημέρωνε του Άγιου Νικολάου, ξέσπασε μία άγρια φουρτούνα στο χωριό. Ο Καπετάν Στρατής, 35 ετών περίπου τότε, θέλησε να ιδεί τι γινόταν με το καΐκι του, που ήταν τραβηγμένο στην στεριά και ξεκίνησε από το σπίτι μέσα στο κρύο, στη βροχή, στην ανεμοθύελλα. Βρήκε το καΐκι γερμένο από την μία πλευρά από τον αέρα. Φοβήθηκε μήπως γύρει περισσότερο και πάθει ζημιά και θέλησε –καθώς ήταν γερός άντρας– να το σπκώσει σπρώχνοντάς το με την πλάτη του. Αντί να διορθωθεί η κατάσταση, το καΐκι έγειρε ακόμη περισσότερο, με αποτέλεσμα να συνθλιβεί ο ίδιος ανάμεσα στο διπλανό και το δικό του καΐκι και να μείνει νεκρός στον τόπο.

Άφησε δύο ορφανά πολύ μικρά, τον Φίλιππο γύρω στα 5 χρόνια (γεννήθηκε το 1875) και τον αδελφό του Βασίλη γύρω στα 3. Η χήρα μάνα τους ξόδεψε ό,τι της έμεινε να τα μεγαλώσει. Και έλαχε ο κλήρος στον μεγαλύτερο γιό, να αναλάβει να δουλέψει, να ζήσει την μάνα και να στείλει στο σχολείο τον μικρότερο αδερφό.

Έτσι άρχισε ο Καπετάν Φίλιππος να δουλεύει από τα 10 του χρόνια. Έκανε εμπόρια του ποδαριού κάθε είδους και κατόρθωνε και το σπίτι του να ζει και κάτι να του περισσεύει. Στην περίοδο αυτή έδειξε μία απίθανη δραστηριότητα, προσπαθώντας να βγάλει την μάνα του και τον αδελφό του και φυσικά τον εαυτό του από την μιζέρια.

Όπως ο ίδιος διηγόταν, είχε ανοίξει νωρίς μαγαζί –μικρομάγαζο θα το έλεγε κάποιος– και πουλούσε τα πάντα από φρούτα έως λουκούμια. Για να προσελκύει την παιδική

πελατεία σοφίστηκε διάφορα κόλπα, που μαρτυρούν την φαντασία του και το δημιουργικό του πνεύμα. Έκανε π.χ. διαγωνισμούς, προσκαλώντας την παιδική πελατεία του, όπως να φάνε δωρεάν ένα λουκούμι. Το δωρεάν ίσχυε μόνο, εφ' όσον θα κατόρθωναν όση ώρα έτρωγαν το λουκούμι να κινούν ανοιγοκλείνοντας ακατάπαυστα τον δείκτη του αριστερού ή του δεξιού χεριού. Αν έστω και για μια στιγμή σταματούσαν την κίνηση, όφειλαν να πληρώσουν την αξία του λουκουμιού. Έτσι, πουλούσε πολύ περισσότερα λουκούμια, από όσα θα το περίμενε κανονικά, γιατί σπάνια τα παιδιά κατάφερναν να κινούν το ένα χέρι σε συνεχή κίνηση ανεξάρτητα από το άλλο.

Ή, άλλες φορές προσέφερε δωρεάν κάθε πορτοκάλι που θα μπορούσαν να το καρφώσουν με κάποιο μεταλλικό κέρμα που θα το εκσφενδόνιζαν με δύναμη επάνω στον σωρό των πορτοκαλιών. Φυσικά αν το κέρμα δεν σφηνωνόταν στο πορτοκάλι και έπεφτε στο χώμα θα έμενε ...εκεί, υπέρ του ...μεγαλοφουούς εμπόρου. Με τέτοια και διάφορα άλλα ανάλογα κόλπα κατόρθωνε να συγκρατεί και να διευρύνει την πελατεία του σε μικρούς και μεγάλους, έως όπου επέτυχε τελικά να ξεφύγει από το μικροεμπόριο και να ανοιχτεί σε πλατύτερους ορίζοντες.

Σιγά σιγά έγινε ένας από τους σοβαρότερους εμπόρους χονδρικής και λιανικής πώλησης στο χωριό μας, την Τρίγλια. Ο ίδιος άρχισε να ασχολείται πλέον μόνο με το χονδρεμπόριο, κάνοντας εισαγωγές και εξαγωγές λαδιών, βουτύρων, σαπουνιών και κυρίως βρώσιμης ελιάς (της περιφέρειας Τριγλιανής ελιάς). Ο νεότερος αδελφός του Βασίλης φρόντιζε το κατάστημα και τις αποθήκες και γενικά ήταν επιφορτισμένος με την λιανική πώληση.

Για τις μεταφορές των εμπορευμάτων που αγόραζε ή πουλούσε, αγόρασε γύρω στο 1910 ένα μικρό ιστιοφόρο, το οποίο το ονόμασε «ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ».

Πόσο –αλήθεια– χαρακτηριστικό είναι το όνομα που έδωσε στο καΐκι του. Ραγιάς αυτός ήθελε να φωνάξει, να διαδηλώσει την πίστη του στον Χριστιανισμό, στην Ορθοδοξία και αυτό μέσα σε ισλαμικό κράτος, φανατικών Μωαμεθανών. Χρειαζότανε και πίστη και τόλμη και δεν του έλειπαν. Με το καΐκι του αυτό, που άρχισε να το ταξιδεύει ο

της Μικρασίας

ίδιος αργότερα και σαν καπετάνιος του, μετέφερε εμπορεύματα και εκινείτο κυρίως στην θάλασσα του Μαρμαρά, αλλά και πολύ συχνά στην Μυτιλήνη, με την οποίαν είχε πολλές εμπορικές σχέσεις (λάδια και σαπούνια).

Όταν πρωταγόρασε το "ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ" και πρωτοάρχιζε να ταξιδεύει –μαθητευόμενος ναυτικός– υπέφερε πολύ από ναυτία. Όπως ο ίδιος έλεγε αργότερα επέμενε να ταξιδεύει, αν και η θάλασσα τον καταπονούσε πολύ. Από την μία στιγμή στην άλλη έκανε εμετό και ευθύς αμέσως δάγκωνε αρμυρή σαρδέλλα να κατασιγάσει τις ταραχές του ταλαιπωρημένου στομαχιού του. Με την επιμονή του όμως κατάφερε να ξεπεράσει τις αδυναμίες του και έγινε τελικά καπετάνιος ο ίδιος του σκάφους του.

Για να επεκτείνει το χονδρεμπόριό του χρειαζόταν χρήματα, ρευστό σε μεγαλύτερη έκταση από τις δικές του δυνατότητες. Στο στάδιο αυτό βοηθήθηκε –με το αζημίωτο βέβαια– από ένα πλούσιο προύχοντα του χωριού με το επιτόκιο να μην είναι καθόλου ευκαταφρόνητο, ήταν 2 με 3% τον μήνα!

Παράλληλα με τις δραστηριότητες του αυτές, ανέλαβε και την πρακτόρευση στην Τρίγλια του ελληνικού πλοίου που εξυπηρετούσε, μαζί με τα τουρκικά κρατικά σκάφη, τη γραμμή Κωνσταντινούπολης Κιανού κόλπου (Κίου, Μουδανιά, Τρίγλια). Το πλοίο αυτό ήταν το "ΑΣΟΣ" που ανήκε στους αδελφούς Αλέξανδρο και Αντώνιο Γιαννουλάτο. Με το "ΑΣΟΣ" και αργότερα με το δικό του "ΤΡΙΓΛΙΑ" φυγάδευε στην Ελλάδα τους ραγιάδες που ήθελαν να ξεφύγουν την στράτευση στον Τουρκικό Στρατό.

Οι Τούρκοι είχαν την συνήθεια να στρατεύουν τους ραγιάδες και να τους στέλνουν στα βάθη της Ασίας, να σπάνε πέτρες για να χαλικοστρώνουν και διανοίγουν δρόμους. Οι συνθήκες εργασίας στα αμελέ ταμπουρού που λέγανε στα τουρκικά τις αποστολές αυτές οδηγούσαν πολύ συχνά στον θάνατο τα νέα αυτά παλκάρια, που θα είχαν την ατυχία να τους πιάσει η Τουρκική Τσιμπίδα της επιστράτευσης.

Πολλοί νέοι προσπαθούσαν να αποφύγουν τα καταναγκαστικά αυτά έργα πληρώνοντας ένα χρηματικό ποσό σαν αντισώκωμα (μπεντέλι) για την απαλλαγή τους. Πολλές φορές όμως το ίδιο αντισώκωμα το πλήρωναν δύο και περισσότερες φορές, εκβιαστικά από Τούρκους που αγόραζαν από το Επίσημο Κράτος το δικαίωμα να το εισπράττουν, αλλά δεν τους αρκούσε μόνο μία νόμιμη καταβολή.

Πολλά από τα παιδιά αυτά κρύβονταν χρόνια ολόκληρα σε πατάρια και αποθήκες των σπιτιών τους (ταβάν ταμπουρού), με τον πέλεκη της σύλληψης να επικρέμεται πάνω από τα κεφάλια τους.

Ήταν φυσικό λοιπόν να προτιμούν να ξεφύγουν. Να βγούν έξω από την Τουρκία. Πώς όμως;

Ο Γιαννουλάτος διατηρούσε με άλλο πλοίο του και την γραμμή Κωνσταντινούπολεως - Πειραιά και συνδυάζοντας την πρακτόρευση του "ΑΣΟΣ" στην αρχή και αργότερα με το δικό του "ΤΡΙΓΛΙΑ", ο Καπετάν Φίλιππος κατόρθωσε να φυγαδεύσει πάρα πολλούς νέους στην Ελλάδα.

Ένα τέτοιο εγχείρημα προϋπέθετε τόλμη και φαντασία. Αλλά ούτε το ένα ούτε το άλλο απέλιπαν από τον Καπετάν Φίλιππο.

Είχε πάντοτε μεγάλη αγάπη –αδυναμία θα έλεγα– στο χωριό και τους συγχωριανούς του. Το έδειξε άλλωστε και αργότερα σε δύσκολες μέρες.

Αποτολμούσε το κάθε τι, για να τους βοηθήσει παρά τους τρομακτικούς κινδύνους που αντιμετώπιζε.

Για αυτή του την δράση άλλωστε οι Τούρκοι τον καταδίκασαν ερήμην σε θάνατο και έτσι το 1914 αναγκάστηκε να πάρει την οικογένειά του με τα ρούχα που φορούσαν και να ξενιτευθεί στον Πειραιά !

Και δεν ξαναγύρισε ποτέ στο χωριό του, γιατί ήταν ακόμη καταζητούμενος (επί ποινή θανάτου) από τους Τούρκους... παρά μόνο όταν πήγε να σώσει τους συγχωριανούς του το '22!

Γράφει η Εύα Ακλάδη, Ιστορικός

Βασίλειος Μουσαίος και η μάστιγα της ελονοσίας

- Λιβίσι, 1866 - Αθήνα, 1928 -

Η Μάκρη - Φετιγιέ (Fethiye) και το Λιβίσι - Καγιακιοϊ (Kayaköy) είναι δυο ελληνορθόδοξες κοινότητες στο νοτιοδυτικό άκρο της Μικράς Ασίας, κτισμένες στα ερείπια σημαντικών οικισμών της αρχαίας Λυκίας, η Μάκρη στην τοποθεσία της αρχαίας Τελμησσού, το Λιβίσι στην θέση της αρχαίας Καρμυλησσού.

Ο Βρετανός υπο-πρόξενος στη Μάκρη Charles Biliotti το 1850 αποδίδει την ερήμωση της επαρχίας του Μεντεσέ στο γεγονός ότι η περιοχή ήταν ελώδης. Το δεύτερο μισό του 19^{ου} αι. οι δυο κοινότητες, Μάκρη και Λιβίσι, γνώρισαν αξιοσημείωτη δημογραφική και οικονομική ανάπτυξη. Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία που συγκέντρωσε το ελληνικό κράτος, το 1910 το Λιβίσι έχει 4.450 κατοίκους, από τους οποίους οι 450 Μουσουλμάνοι, και η Μάκρη 4.785 κατοίκους, από τους οποίους 2.000 Έλληνες, 1.500 Οθωμανοί και 1.285 Εβραίοι¹. Το ανθυγιεινό και «πυρετοβριθές» κλίμα της Μάκρης αναγκάζει τους Μακρηνούς να παραθερίζουν τα καλοκαίρια στο Λιβίσι:

Οι Μακραίοι εισίν άποικοι των Λειβησιανών, ή μάλλον η Λειβησιακή αριστοκρατία, ήτις εγκατέστη ένεκεν του εμπορίου και της γεωργίας εν Μάκρη. Αυξάνει δε οσημέραι ο αριθμός των κατοίκων, αλλ' είναι ελώδης ο τόπος και πυρε-

τοβριθής, και αναγκάζει τους κατοίκους να διαθερίζωσιν εν Λειβησιώ, όπου το κλίμα είναι ευκρατές και υγιεινόν².

Ο Κ. Λαμέρας³ αναφέρεται στην Παναγία του Πυρίτου (πυρετού), που φυλάει από τους πυρετούς, ενώ ο Σ. Πασχαλίδης στις δοξασίες των Λιβισιανών ότι ο Αγ. Πρόδρομος θεραπεύει τους ελώδεις πυρετούς⁴. Ίσως δεν είναι τυχαίο ότι οι δυο κοινότητες έχουν να επιδείξουν ανάμεσα στους επιστήμονές τους μεγάλο αριθμό γιατρών. Αναφέρουμε ενδεικτικά εδώ: Β. Ι. Σαράφης, Στ. Ιωαννίδης, Ανδρέας Σιτόπουλος, Νίκος Αντ. Παυλίδης, Χριστ. Θ. Παπαδουλής, Αλ. Κ. Τσακκίρης, Κων/νος Λαμέρας, Μιχαήλ Ηλιού, Βασίλειος Μουσαίος.

Ο Μακρηνολιβισιανός επιστήμονας που αφιέρωσε το επιστημονικό του έργο στον ανθελονοσιακό αγώνα ήταν ο γιατρός Βασίλειος Μιχαήλ Μουσαίος (Λιβίσι, 1866-Αθήνα, 1928)⁵.

της Μικρασίας

Γιος του μεγάλου δασκάλου του Λιβισιού και της Μάρκρης, Μιχαήλ Μουσαίου, σπούδασε στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και επέστρεψε στη Μάρκρη, όπου άρχισε να εργάζεται ως γιατρός. Παντρεύτηκε τη δασκάλα Βαρβάρα Παπαθανασίου⁶. Τα τέσσερα πρώτα τους αγόρια χάθηκαν από ελονοσία, γεγονός που χάραξε την πορεία του νέου γιατρού. Ύστερα από πολύχρονη έρευνα παρουσίασε πρωτότυπο φάρμακο κατά της ελονοσίας, το οποίο ονομάστηκε «μουσεινή». Το 1910, μετά τη διεθνή αναγνώριση της μελέτης του για την ελονοσία άνοιξε κλινική στη Σμύρνη, όπου τα χρόνια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου έγινε γνωστός για τις ιατρικές του υπηρεσίες κατά των δυο μεγάλων επιδημιών, της χολέρας και του εξανθηματικού τύφου.

Ο γιος του, Πλάτωνας Μουσαίος⁷ γράφει για τον πατέρα του: Στο Λιβίσι, την αρχαία Καρμυλισσό, μια μικρή πολιτεία χτισμένη στα βραχώδη υψώματα κοντά στις υπώρειες του βουνού Αντίκραγος της Λυκίας, όπου κατοικούσαν μόνον Έλληνες με ένα ιδιόμορφο τραγουδιστό ιδίωμα που πρόδιδε τις πανάρχαιες καταβολές τους, γεννήθηκε το 1866 ο Βασίλειος Μ. Μουσαίος. Έξη χιλιόμετρα βορειότερα στον κόλπο Γλαύκο ήταν η Μάρκρη με τα πολλά τέλματα, γι' αυτό κατά την αρχαιότητα την έλεγαν Τελμησσό. [...] Η ελονοσία ήταν μάστιγα της ανθρωπότητας από χιλιάδες χρόνια πριν. Από αυτήν πέθαναν ο Περικλής και ο Μέγας Αλέξανδρος. [...] Ύστερα από πολύχρονη έρευνα ο Μουσαίος επισημαίνει την ύπαρξη της λανθάνουσας μορφής ελονοσίας με τον δι-αλείποντα και τον λανθάνοντα πυρετό και παρουσιάζει πρωτότυπο φάρμακο κατά της ελονοσίας [...] Ο Ελώδης Πρωτεύς του Ιπποκράτη δεν είναι παρά η λανθάνουσα ελονοσία.

Το 1920 ο Β. Μουσαίος εγκαταστάθηκε με την οικογένεια του στην Αθήνα και ολοκλήρωσε το φάρμακό του, γνωστό ως «πλασμοδιοκτόνον». Μετά την καταστροφή

του 1922 δραστηριοποιήθηκε, για να βοηθήσει στην αποκατάσταση των συμπατριωτών του, που και στην νέα τους πατρίδα είχαν να αντιμετωπίσουν την ίδια μάστιγα όπως οι περισσότεροι πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν στην ύπαιθρο. Η κυβέρνηση Βενιζέλου ανέθεσε στον Μουσαίο τη θεραπεία 165 βαρέως ελονοσούντων στο Μοσχάτο και όταν επιτροπή επιστημόνων διαπίστωσε τα πολύ θετικά αποτελέσματά του πρότεινε την αξιοποίησή του στη θεραπεία της μάστιγας στην Ελλάδα⁸. Το 1923 ο Βενιζέλος ανέθεσε στον Μουσαίο τη διεύθυνση έκτακτου τμήματος στην Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων για την καταπολέμηση της ελονοσίας των προσφύγων Μακεδονίας και Θράκης, ανάθεση η οποία δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ μετά την παραίτηση του Βενιζέλου. Ο Β. Μουσαίος απεβίωσε στις 18 Ιουνίου 1928.

Οι απόγονοι των Μακρηνολιβισιανών είμαστε ευγνώμονες στην οικογένεια Μουσαίου, που είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ιστορία της Μάρκρης και του Λιβισιού: στον φωτισμένο δάσκαλο, Μιχαήλ Μουσαίο, τον διακεκριμένο επιστήμονα και αγωνιστή γιατρό, Βασίλη Μουσαίο, στον συγγραφέα Πλάτωνα Μουσαίο και την συνεργάτιδα του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών Καλλιόπη Μουσαίου-Μπουγιούκου, με τις πολύτιμες και πρωτοποριακές για την εποχή της μελέτες, αλλά και σήμερα στον Βασίλη Μουσαίο, πρόθυμο να συνδράμει με κάθε τρόπο όλες τις προσπάθειες διατήρησης της μικρασιατικής μας κληρονομιάς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

1. Υ.Δ.Ι.Α., Ιστορικό Διπλωματικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών, φακ.1910, Στατιστικά εθνολογικά, γεωγραφικά, πολιτικά, εμπορικά και βιομηχανικά στοιχεία του Βιλαετίου Αδάνων, Αταλφείας, Μάρκρης και Βουρδουρίου.
2. Αγάπη, Αθήνα, 16 Οκτωβρίου 1894, έτος Β', αρ. 94, σελ. 7, 8.
3. Κωνσταντίνος Λαμέρας (Τήνος, 1869 - Αθήνα, 1949). Διετέλεσε γραμματέας και πρόεδρος του Συλλόγου Μικρασιατών «Ανατολή» και δημοσίευσε σειρά μελετών για τα μικρασιατικά ζητήματα με γνωστότερες. Η μονογραφία του Κ.Γ. Λαμέρας, Η Μάρκρη και το Λυβήσι, Λαογραφική μελέτη, τόμος Α', Αθήναι, 1964 αποτελεί την πρώτη σημαντική μονογραφία για την ιστορία της Μάρκρης και του Λιβισιού.
4. Σάββας Πασχαλίδης, Αρχαία και Σύγχρονος Λυκία, Αθήνα, εκδόσεις Λυκία, 2018, σελ. 238
5. Για την πλούσια πατριωτική δράση του Βασίλη Μουσαίου βλ. Νίκος Χ. Βικέτος, Η «Ένωση Πισιδών» της Σμύρνης και οι ανθελληνικοί διωγμοί στη Σπάρτη της Μ. Ασίας,
6. Βαρβάρα Παπαθανασίου. (Λιβίσι, 1871 - Αθήνα, 1963).
7. Πλάτων Μουσαίος (Σμύρνη, 1912 - Αθήνα, 1986). Εργάστηκε στο Κολλήγιο Αθηνών. Συνεργάτης του Θεάτρου Τέχνης του Καρόλου Κουν, του Υπουργείου Πολιτισμού και διεθνών φορέων για το θέατρο. Το έργο του περιλαμβάνει χρονογραφήματα, κριτικές, και μεταφράσεις θεατρικών έργων.
8. Βλ. Μουσείο Μπενάκη, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου, Φάκελοι 251-36, 131-30, 131-31-32.

Μικρασιάτικες

Γράφει ο Θοδωρής Κοντάρas, φιλόλογος, ερευνητής της Μικρασιατικής Ιστορίας

Η Πρωτομαρτιά κι η Πρωτομαγιά στην Ερυθραία και τη Γυώρη της Ιωνίας

Κάθε γειτονιά συνήθειο
κάθε μαχαλάς κι' αντέτι

Αμέτρπητα κι αλογάριαστα είναι τα έθιμα σε κάθε περιοχή του ελληνικού κόσμου. Έτσι και στη Σμύρνη με τα χωριά της, καθώς και στους εξήντα μικρούς και μεγάλους ελληνικούς οικισμούς της Ερυθραίας χερσονήσου, υπήρχαν πολλά αντέτια και εθίματα, συνδεδεμένα με κάθε θρησκευτική ή λαϊκή γιορτή στον κύκλο του χρόνου. Πολλά από αυτά έχουν αρχαία καταγωγή και οι ρίζες τους χάνονται στα βάθη των αιώνων ελληνικής ζωής στους τόπους εκείνους. Άλλα είναι παρόμοια και κοινά σε περισσότερα μέρη κι άλλα συνθηθίζονταν μόνο σε έναν οικισμό. Μερικά από αυτά, ολοένα και πιο λίγα, επιβιώνουν έως σήμερα στα μέρη όπου εγκαταστάθηκαν οι πρόσφυγες, όμως τα περισσότερα δυστυχώς έχουν απολησμονηθεί, λόγω του διαφορετικού τρόπου ζωής των σημερινών ανθρώπων, που δεν συνάδει πλέον με τον παραδοσιακό πολιτισμό.

Θα αναφερθούμε εδώ σε δυο πολύ αγαπητά αντέτια, που συνδέονται με την Πρωτομαρτιά και την Πρωτομαγιά και συνθηθίζονταν σχεδόν από όλους τους Ρωμιούς κατοίκους εκεί, στη γη της Ιωνίας, μέχρι το 1922.

Σκόπιμα χρησιμοποίησα το ελληνικό γλωσσικό ιδίωμα της περιοχής, γιατί μου θυμίζει πάντα τους ανθρώπους της οικογένειας και της γειτονιάς μου, οι οποίοι μου χαρίσανε τη λατρεία τους για τις πατρίδες της Μικρασίας και μ' έμαθαν εξ απαλών ονύχων ν' αγαπώ καθετί το μικρασιάτικο. Έτσι, με τη ντοπιολαλιά τούτη μου φαίνεται πως τους ανασταίνω κι είναι σαν ν' ακούω τη φωνή τους.

Θοδωρής Κοντάρas
στις 25 του Γεναριού του '22

Η Πρωτομαρτιά κι οι μάρτιδες

Στα μέρη της Ελυθραίας και της Σμύρνης πολύ τήνε τιμούσανε την Πρωτομαρτιά, επειδήs φροβούντουσε το Μάρτη, που 'ναι πίζουλος¹ μήνας και δύσκολος, αφ' τη μια χειμωνιάτικος κι αφ' την άλλη ανοιξιάτικος, και τότε λέγανε «Πε-ντάγνωμο», γιατίs άλλαζε πολλές φορές ο καιρός μέσα στην ίδια μέρα.

Την παραμονή της Πρωτομαρτιάs οι Αλατσατιανοί ηχτυπούσανε δυνατά τα γουδιά, λέγοντας ρυθμικά

*Όξω ψύλλοι και κοριοί,
μέσα Μάρτηs και Λαμπήρή!*

κι ηξεσπκώνανε τον ντουινιά με το πατιρντί² ντωs. Με τούτο ηθαρούσανε πως κάθε κακό ητρόμαζε κι ήφευγε αφ' το σπίτι και προπαντός τα βλαβερά μαμούνια, που πολύ τυραννούσανε τον κόσμο της αγροτιάs. Κι απέ, έτσιδασ αρκί-ναε ένας νέος, καθαρός μήνας.

Επίσης την παραμονή αποβραδίσ, ούλα τα κορίτσια κι οι κοπέλεs ηβάνανε το μάρτη ή μαρτάκι, μιαν ασπροκόκκινη γιά³ χρυσοκόκκινη γιά χρυσόασπηρη κλωστή σιαγμένη από μετα-

ξένιες οτράδες⁴ καλά στριμμένες. Το χρυσό χρώμα το ηβάνανε με μπλήρα⁵, σαν αυτές που ηκρεμούσανε στσι γάμοι. Ετούτο το αντέτι, που γένεται ώσαμε σήμερα, το ηκάνανε για να μην τσι πιάσει ο γήλιος. Η άσπηρη οτρά ήτανε –λέει– για το ηρωινό φως, η κόκκινη για το μεσημεριανό κάμα⁶ κι η χρυσή για την υγεία του αθρώπου που το φορεί. Ούλεs ματζί οι οτράδες λες κι είχανε μια δύναμη μαγικιά κι ηπροστατεύανε από τσι αχτίνες του γήλιου κι από κάθε αρρώστια ή περετό⁷, που είναι πολύ συνθηθισμένα ετούτη την εποχή του χρόνου.

¹ Πίζουλος: επικίνδυνος, ασταθής

² Πατιρντί: φασαρία, ορυμαγδός.

³ Γιά: διαζευκτικό ή. Γράφεται πάντα τονούμενο, για να ξεχωρίζει από την πρόθεση για.

⁴ Οτρά: κλωστή

⁵ Μπήρα: ασπένιο ή χρυσό γυαλιστερό έλασμα, περίπου σαν αυτά που ηκρεμάμε στα ηριστουγεννιάτικα δέντρα.

⁶ Το κάμα: ο καύσωνας, η ζέστη.

⁷ Ηπερετός: ηπερετός.

Εκδρομή Ερυθραιωτών προσφύγων

Τον μάρτη οι πιο πολλές τον ηπερνούσανε σα βραχιολάκι στο δεξί χέρι, μα σε κάποια χωριά το περνούσανε σα δαχτυλιδάκι στο χέρι γιά στον μεγάλο δάχτυλα του ποδιού, όπως ηκάνανε τα αγόρια στο Μελί, για να μην τσατούνε⁸ –λέει– σσι δρόμοι και σαβουρντίζονται⁹ κάτω. Στο δάχτυλα του ποδιού το ηπερνούσανε οι πιο μεγάλες γυναίκες, και οι γριές ακόμας.

Εκείνες τσι δυο-τρεις πρώτες μέρες του Μάρτη ήκουεσ παντού να λένε στα κοπελάκια τούταδάκι¹⁰ τα στιχάκια:

*Οπόχει κόρηη ακριβή, γήλιος του Μάρτη μην τη δει,
μην τη δει, μην τη μαυρίσει, μην τη ροδοκοκκινίσει.*

*Οπού 'χει κόρηη όμορφη και θέ' να την παντρέψει,
του Μάρτη γήλιος μην τη δει και μην τήνε 'γναντέψει.*

Στα Βουρλά, στο Σιβρισάρι και στον Κουκλουτζά τση Σμύρνης, προτού φορέσουνε τον μάρτη, τον ηκρεμούσανε σε κόκκινη τριανταφυλλιά, να μείνει όξω ούλη τη νύχτα, να ξαστριστεί μέσα στ' αγιάζι, να τότε δούνε, μαθές, τ' άστρα κι έτσι δα θε' ν' αποκτήσει μεγάλη δύναμη, για να καλοφυλά¹¹ την κόρη που τότε φορεί.

Στο Μελί η Πρωτομαρτιά είχε παρμένη τη θέση τση Πρωταπριλιάς. Ούλοι, και πιο πολύ τα παιδιά, παρ'αϊστούσανε¹² ποιος θε' να ξεγελάσει τον άλλονε. Και το 'χανε για καλό, άμα ηκαταφέρνανε να ξεγελάσουνε τσι πιο πολλοί. Τούτο το ξεγελάσμα το 'χανε και σ' άλλα μέρη ελληνικά, όπως στην Κρήτη,

και πιστεύανε πως έτσιδα θε' να ξεγελαστεί και το κακό, να ξεκουμπιστεί και να φύει μια για πάντα αφ' τον κόσμο.

Το μαρτάκι, σαν ήβγαινε ο μήνας, δεν το πετούσανε, όπως κάνουνε τώρα δα οι πιο πολλοί. Το φυλούσανε στο χέρι ντως ίσαμε την Ανάσταση, τότες που ούλα ξαναγεννιόντουσμε με του Χριστού τη χάρη. Το καίγανε γιά σσι φωτιές του Λαζάρου (οι Μελιώτες) γιά στη λαμπάδα τση Λαμπρής γιά το κρεμούσανε σε κόκκινη τριανταφυλλιά, να το πάρουνε τα πουλιά –λέει– να μπλέξουνε τη φωλιά ντως κι όποια το φορούσε να 'ναι ροδοκόκκινη κι όμορφη σαν το τριαντάφυλλο.

Η **Πρωτομαγιά** στην παλιά ελληνική κοινωνία ήτανε μια λαϊκιά γιορτή με βαθιές ρίζες στην αρχαιότητα, που δεν είχε καμιάν απολύτως σκέψη με απεργίες και κινήματα εργατών, όπως η σημερινή. Ήτανε γιορτή τση φύσης, των πουλουδιώ, τση άνοιξης, του ηηγαιμού αφ' το χειμώνα στο καλοκαίρι.

Τήνε συνδυάζανε και με τα μάγια, συνταιριάζοντας το όνομα Μάης με τη λέξη *μα(γ)εύω*.

*Το Μάη εγεννήθηκα και μάγια δε φοβούμαι,
εχτός κι αν με μαγέψουνε τη νύχτα που κοιμούμαι.*

Για ταύτος ήπρεπε αποβραδής να πιάσουνε το μαγιόξυλο, ένα κλαδί πουλουδιασμένο¹³, που 'χε, τάχατες, τη δύναμη να σκροπά τα μάγια. Στα Αλάτσατα την Πρωτομαγιά κοιτούσανε να ξεγελάσουνε τις άλλοι, καταπώς κάνουνε αλλού την Πρωταπριλιά, επειδής έτσιδας θε' να σκροπούσανε τα μάγια.

Στα μέρη τση Ελυθραίας και τση Σμύρνης, το λοιπόν, ούλοι ηπίνανε γάλας αφ' τα χαράματα τση Πρωτομαγιάς, για να μην ψωριάσουνε –λέει– και για να έχουε γερά κόκκαλα τ' αγόρια και άσπρο δέρμα οι κοπέλες. Στη Σμύρνη μάλιστα οι γαλατσόδες¹⁴ ηξεχυνόντουσμε, αχάραγο ακόμα, απ' τα κοντινά χωριά (Μπουτζά, Κουκλουτζά, Μπουρνόβα, Σεβντίκιοϊ, Μπουνάρμπασι, Ναρλίκιοϊ κι άλλα) μέσα στην πόλη,

⁸ Τσατώ και τσατίζω: σκοντάφτω, προσκρούω.

⁹ Σαβουρντίζομαι: πέφτω.

¹⁰ Τούταδάκι: αυτά εδώ.

¹¹ Καλοφυλιά: φυλάω καλά, προστατεύω.

¹² Παρ'αϊστώ: συναγωνίζομαι, αμιλλώμαι.

¹³ Πουλουδιασμένος: ηουλουδιασμένος, οπάνθιστος.

¹⁴ Γαλατσός: γαλατάς.

Μικρασιάτικες

με τα αλόγατά τως στολισμένα με πρασινάδες και πούλουδα και τα μπιντόνια τως κάργα, ξέχειλα από φρέσκο γάλας. Μερικοί τσομπάνηδοι ηκουβανούσανε αζαπίσω τως τσι κατσίκες τως κι παρμέγανε επί τόπου το γάλας σσι πόρτες τω μουστερήδων¹⁵ τως. Πολλές φορές, ο γαλατσής ήδωνε τζάμπα το γάλας, για ριγάλο, σσι καλοί και ταχτικόι μουστερήδες. Και ηπρόσφερνε μάτσα από μερωδάτα πούλουδα σσι νοικοκεράδες.

Στη Σμύρνη ηβουτούσανε στην κούπα του γαλάτου 'φτάζυμα¹⁶ παξιμάδια, που τα ησιάχνανε με τη μαγιά του ροβιθιού κι ηγενούντοστε αφράτα κι εφτανόστιμα. Πολλοί ηλέανε: «Την Πρωτομαγιά γάλα πιε να μην ψωριάσεις και φάε 'φτάζιμο για νά 'σ' αφράτος!»

Ητρώνανε και κόκκινα αβγά, για να 'χουε κόκκινα μαουλάκια. Οι Αλατσατιανοί τα τσόφλια τα ηπετούσανε στα χωράφια, για ν' αβγατίσουνε πολύ τα σπαρμένα ντως. Επίσης την Πρωτομαγιά, οι φούρνοι τση Σμύρνης δεν ηγλυτώνανε¹⁷ απ' τη νύχτα να φένουε τα φουμισμένα¹⁸ κατιμέρια¹⁹, που ήπρεπε να φάνε ο κόσμος. Ξόν από 'φτά, ήπρεπε πάντα να ξινιστούνε κομμάτι, να φάνε κατιτί ξινό, όπως τα τζάνερα²⁰ κι οι αμπελοβλαστοί, που οι Σμυρνιοί τα ηπουλούσανε μπόλικα τσι μέρες τούτες, ακόμα και για μεζέ του ούζου! Απαραίτητα ήτανε και τα φρέσκα κουκιά, που τόσο πολύ ηαγαπούσανε οι Μικρασιάτες.

Όμως το πιο σπουδαίο αντέτι τση Πρωτομαγιάς, που δεν ήλειπε από κανένα σπίτι, ήτανε ο μάης γιά ο μας γιά η πρωτομαγιά, το πουλουδένιο μαγιάτικο στεφάνι, μαθές. Τούτο το στεφάνι ήπρεπε να κρεμαστεί προτού νά βγει ο γήλιος. Ο μάης μάς φυλά ούλοι απ' το κακό το μάτι και τη γλωσσοφαγιά και φέρνει την ομορφάδα και την καλοτυχιά μέσα στο σπίτι και σε κείνοι που το κατοικούνε. Ηθαρούσανε οι αθρώποι πως μέσα από τούτο το στεφάνι τση Πρωτομαγιάς θε' να πάρουε κατιτίσ από τη δύναμη, την ομορφάδα και τη δροσά τση πουλουδιασμένης φύσης, που το Μάη μήνα είναι στην καλύτερή της ώρα.

¹⁵ Μουστερής: πελάτης.

¹⁶ Φτάζιμα: αφράτα σμυρναίικα παξιμάδια ζυμωμένα εφτά φορές.

¹⁷ Γλυτώνω: προλαβαίνω.

¹⁸ Φουμισμένος: περίφημος, διάσημος, πασίγνωστος.

¹⁹ Κατιμέρια: σμυρναίικες πιτίτσες με γέμιση αημυρή (με τυρί) ή γλυκιά (με ανθότυρο, μέλι κι αβγό).

²⁰ Τζάνερα: άγουρα κορόμυλα.

²¹ Κλεφτοπουλουδάς: κλεφτοπουλουδάς, κλέφτης πουλουδιών.

²² Λουβί: ο μακρόστενος καρπός της κουκιάς, ο ηλωτός, που περιέχει τους σπόρους.

²³ Γυναικοθέμι: γυναικομάνι, ηλήθος γυναικών.

²⁴ Τσαϊρι: ηειβάδι.

²⁵ Μπαϊρι: ξέφωτο.

²⁶ Στένω: στήνω, φτιάχνω, κάνω.

²⁷ Λέμπι: είδος μακρόστενης κούνιας (σαν ηέμβος), με πολλούς αναβάτες.

²⁸ Σκολοπαίδια: μαθητές, σχολιαρόπαιδα.

²⁹ Γιαγέρνω: επιστρέφω.

³⁰ κουτουρντισμένοι: ξέφρενοι, αποκαμωμένοι.

Γλέντι Ερυθραιωτών προσφύγων

Τόνε κρεμούσανε απηλά, επειδής σε πολλά μέρη ηλέγανε πως όποια κοπέλα τα κατάφερνε να κλέψει τον μα μianού σπιτιού, τότες θε' να ηπαντρευούντανε μέσα σε κείνη τη χρονιά. Όμως ποτές δεν ηπαντρευούντοστε Μάη μήνα, γιατίς ηφοβούντοστε τα μάγια και τα 'μπόδια για τσι νιοπάντροι. «Το Μα», ηλέανε, «ηπαντρεύονται οι γαδάροι κι όχι οι αθρώποι». Για το μπλέξιμο τση πρωτομαγιάς ήβαζες λογιώ-λογιώ πούλουδα, άγρια από τα χωράφια κι άλλα από τσι μπαξέδες τω σπιτιώ. Τούτα τα πουλουδάκια του μπαξέ οι περισσότεροι τα κλέβανε αποβραδής, για ταύτος πολλοί νοικοκύρηδοι ηπαρφυλούσανε καρασούλι ούλη τη νύχτα, μη λάχει και οι κλεφτοπουλουδάδες²¹ τσι σουρομαδήσουνε τα μπαξεδάκια ντως.

Το στεφάνι του Μα ήπρεπε το δίχως άλλο να έχει τριαντάφυλλα, ένα φρέσκο σκόρδο (νά 'τανε όμως μονοσκέλιδο, που τό 'χανε για πολύ δυνατό ενάντια στο μάτιασμα), στάχυα σταριού και κλιθариού, κλαδί τση κουκιάς (με πέντε ή εφτά λουβιά²² ματζί με τα κουκιά ντως) και πουλουδιασμένο κλαδί αλυγαριάς, που στεριώνει την αγάπη:

Όη' αλυγαριά δεν πιάσει, την αγάπη του θα χάσει.

Κι όπου δεν τη ημυριστεί, θα την αποχωριστεί.

Την παραμονή τ' απόεμα κι ανήμερα την Πρωτομαγιά ο κόσμος -προπαντός το γυναικοθέμι²³ -ηπαίνανε σσι εξοχές, στα τσαϊρια²⁴ και στα μπαϊρια²⁵, για να ματζέψουε πούλουδα, να πιάσουνε το μαγιόξυλο, να στεφανωθούνε και να στολιστούνε με πούλουδα και πρασινάδες. Ητραγουδούσανε τραγούδια μαγιάτικα και του σκολειού, ηστένανε²⁶ κούνιες και λέμπι²⁷, ηγλεντούσανε κι ηδιασκεδάζανε με την ψυχή ντως. Τα σκολειά οι δασκάλοι τα ηπαίνανε εκδρομή, να χαρούνε και τα σκολοπαίδια²⁸ την ομορφάδα των εξοχώνε.

Άμαν ηγιαγέρνανε²⁹ στο σπίτι ντως το βράδυ, κουτουρντισμένοι³⁰ από τη χαρά τση μέρας, ηκουούντανε από χίλιες δυο μεριές, σε κάθε μαχαλά, ματζί με ξεκάθαρη ηονηριά:

- Καλέ σεις, τον ηηιάσατε φέτι το Μάη;

- Αμέ! Και το μαγιόξυλο ματζί. Ούλα τα πιάσαμε!

- Ε, τότενες και του χρόνου, ημωρ' σεις!
Να 'στε καλά να τόνε ηξαναπιάσατε!

- Καλό μήνα να 'χουμε!

Μικρασιάτικα παραμύθια

Ο χώρος της Ανατολής έχει ταυτιστεί στη φαντασία μας με τα παραμύθια. Όχι ότι οι άλλοι λαοί σε άλλα σημεία της γης δεν έχουν τις αφηγήσεις τους αλλά μέχρι σήμερα ο χώρος της Ανατολής μας έχει προσφέρει πολύ παλιές και εντυπωσιακές αφηγήσεις, όπως το έπος του Γκιλγκαμές, η Οδύσσεια, οι μύθοι του Αισώπου κ.ά., και τις ανώνυμες λαϊκές αφηγήσεις που τροφοδότησαν το λαϊκό παραμύθι και τους επώνυμους δημιουργούς.

Η Μ. Ασία είναι ένας χώρος γεμάτος από τα ίχνη της πολύ παλιάς Ιστορίας της. Οι κάτοικοί της ζούσαν ανάμεσα στα κατάλοιπα του αρχαίου και μεσαιωνικού κόσμου, δίπλα ή πάνω από περίφημες πόλεις που άκμασαν και μετά εξαφανίστηκαν και οικισμούς που κατοικήθηκαν πολλές χιλιάδες χρόνια. Σ' ένα τέτοιο περιβάλλον που γεννήθηκαν ποιητές, φιλόσοφοι, άγιοι και επικοί τραγουδιστές οι μύθοι και η πραγματικότητα αλληλοδανείζονται στοιχεία και γίνονται παρηγορητικός και αισιόδοξος, σατιρικός και καυστικός λόγος.

Σ' ένα είδος με διεθνή διάδοση, όπως το λαϊκό παραμύθι, δεν μπορεί να προσδιορίσει κανείς εύκολα τοπικά χαρακτηριστικά και να χαρακτηρίσει ένα παραμύθι μικρασιάτικο ή ηπειρώτικο κλπ αλλά σίγουρα η γλώσσα με τη μορφή του τοπικού ιδιώματος, η δημιουργική και αυτοσχεδιαστική δύναμη του αφηγητή και η κοινότητα που το ακούει, το επαναλαμβάνει και το διατηρεί, το οικειοποιείται. "Όταν πχ ο αφηγητής πολύ συχνά για να μοιραστεί το ενδιαφέρον της αφήγησης με το κοινό του μεταχειρίζεται ονόματα τοποθεσιών ή ονόματα και ιδιότητες συμπολιτών του, τότε προσφέρει στο ακροατήριό του μια τοπική ιστορία, την οποία ο ακροατήριο αγκαλιάζει με ενδιαφέρον και τη θεωρεί δική του. Να ένα παράδειγμα: «Είχε λοιπόν, ασ πάρουμε τα δικά μας τα ντόπια, το κασάπικο του Γιάννη του Βαζάνα και ήρθε ένας κόρακας και κάθισε σε μια ψηλή κορφή του δέντρου που ήταν μπροστά στο κασάπικό του και τον περίμενε να φύγει...» λέει ο αφηγητής από τη Μάκρη Μ. Ασίας στο παραμύθι που θεωρείται, και είναι, μακρηνό (από τη Μάκρη). (Μιχ Π Δελησάββα, Λαογραφικά Μάκρης και Λιβισιού Λυκίας Μ. Ασίας, Αθήνα 1988, σ 177).

Επειδή ο χώρος εδώ είναι περιορισμένος, πρέπει να πούμε ελάχιστα από όσα πολλά θα μπορούσε να πει κανείς. Ας πούμε όμως ότι τα παραμύθια των Μικρασιατών, που διαμορφώθηκαν στο χώρο της Μ. Ασίας και ακολούθησαν στην Ελλάδα τους πρόσφυγες στην Έξοδό τους το 1922-24, διασώθηκαν γιατί κάποιοι είχαν καταλάβει το ενδιαφέρον που έκρυβε η λαϊκή δημιουργία και πλησίασαν τους λαϊκούς αφη-

γητές για να τα καταγράψουν. Γιατί η αφήγηση είναι μια μαγευτική «τέχνη» αλλά πρόσκαιρη κι αν δεν καταγραφεί το περιεχόμενό της, χάνεται.

Η Μέλπω Μερλιέ, ιδρύτρια του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, που ανέλαβε με προσωπική πρωτοβουλία την καταγραφή των πληροφοριών των προσφύγων για τη ζωή τους στη Μ. Ασία, διέσωσε ένα μεγάλο μέρος της προφορικής λαϊκής παράδοσης και βεβαίως παραμύθια. Ωστόσο πριν ακόμη εγκατα-

λείψουν τον γενέθλιο τόπο οι τοπικοί λόγιοι, δάσκαλοι κ.ά. στον Πόντο, στην Καππαδοκία και τη δυτική Μ. Ασία είχαν κάνει τα πρώτα βήματα καταγραφής παραμυθιών ήδη από το τέλος του 19ου αιώνα. Τον 20ο αιώνα γλωσσολόγοι όπως ο R.M. Dawkins, ενδιαφέρθηκαν για το παραμύθι ως εκτεταμένο κείμενο όπου αποτυπώνονταν οι τοπικές διάλεκτοι, που τους ενδιέφερε να μελετήσουν. Για καλή μας τύχη το παραμύθι τράβηξε το ενδιαφέρον του και χάρη σ' αυτό έχουμε αξιόλογες καταγραφές παραμυθιών από την Καππαδοκία και τον Πόντο. Ήδη μαζί με τις πρώτες καταγραφές διατυπώνονται και οι πρώτες παρατηρήσεις για το περιεχόμενο της παραμυθιακής αφήγησης. Τα μικρασιάτικα παραμύθια είναι επηρεασμένα από την καθημερινή ζωή και τις συνήθειες, όπως όλα τα λαϊκά παραμύθια. Στις αφηγήσεις εμφανίζονται τέρατα και μαγικά όντα που συναντάμε και σε παραμύθια γειτονικών λαών, αρμενικά, περσικά, τουρκικά, ζώα με μαγικά φορτισμένη σημασία όπως το φίδι, καρποί όπως το ρόδι. Οι ήρωες ασχολούνται όπως και οι ντόπιοι, είναι μυλωνάδες, ξυλοκόποι, χτίστες, παπουτσίδες κλπ. και όλοι εκφράζονται με πράξεις που απηχούν τις αντιλήψεις τους για τη γυναίκα, το θεό, τον διαφορετικό (Αράπη, Εβραίο κλπ.) Όμως ας μη βιαστούμε να κρίνουμε· το λαϊκό παραμύθι δεν είναι προοδευτικό ή συντηρητικό, είναι η εποχή του.

Όταν τακτοποιήθηκαν οι πρόσφυγες στην Ελλάδα, άρχισαν να θυμούνται, να γράφουν και να δημοσιεύουν παραμύθια της πατρίδας τους. Ευτυχώς ένας αρκετά ικανοποιητικός αριθμός παραμυθιών έχουν εκδοθεί από διάφορες περιοχές της Μ. Ασίας. Εφέτος, το 2022, που αντιμετωπίζουμε με κριτική ματιά από την απόσταση που μας χωρίζει τα γεγονότα της Μ. Ασίας που άλλαξαν την πορεία της νεώτερης Ελλάδας, είναι κατάλληλες οι συνθήκες για να ξαναδιαβάσουμε, να ξαναακούσουμε και να ξαναγνωρίσουμε τα παραμύθια της Μ. Ασίας.

απ' την Τρίγλια

Γράφει ο Γεώργιος Κικής, Πρόεδρος του Συλλόγου Τριγλιανών Ραφίνας

Όταν ήρθαμε από την Τρίγλια της Μικράς Ασίας...

Εκατό χρόνια πέρασαν από τότε που οι πρόγονοί μας ξεριζώθηκαν από την πατρίδα που γεννήθηκαν και ανδρώθηκαν, για να καταφύγουν διωκόμενοι στην μητέρα Ελλάδα.

Από την πρώτη στιγμή που οι παππούδες και γιαγιάδες μας το 1923 έφθασαν στην παραλιακή Ραφήνα, (που τους θύμιζε τόσο την αγαπημένη τους Τρίγλια), με τα πλοία του συμπατριώτη και σωτήρα τους καπετάν Φίλιππα Καβουνίδη, οργανώθηκαν ως «Ομάς προσφύγων εκ Τριγλίας Μκράς Ασίας». Στη Θεσσαλονίκη ιδρύθηκε το 1961 ο Σύλλογος Απανταχού Τριγλιανών με παραρτήματα στη Ν. Τρίγλια και στη Ραφήνα, με πρώτο Πρόεδρο του παραρτήματος Ραφίνας τον αείμνηστο Βασίλη Βουδούρη. Οι Σύλλογοι μεταξύ τους συνδέονταν και συνδέονται με αδελφικές σχέσεις, κοινές δράσεις, αλληλοβοήθεια, κοινούς καημούς και πόθους.

Στη Ραφήνα οι πρόσφυγες, πρώτοι κάτοικοι, αγωνίστηκαν να ξαναχτίσουν τη ζωή τους και τα όνειρά τους. Καλλιέργησαν τη γη, αλίευσαν τη θάλασσά της, διατήρησαν τις γιορτές της Παντοβασιλίσσας, που τους προστάτεψε και τους οδήγησε ασφαλείς στη νέα τους πατρίδα. Έχτισαν την εκκλησία της Τριγλιανής Παναγίας τους, με προσωπική εργασία, όπου με ευλάβεια απόθεσαν την εικόνα της, που έφεραν μαζί τους ως ιερό κειμήλιο και φυλαχτό τους.

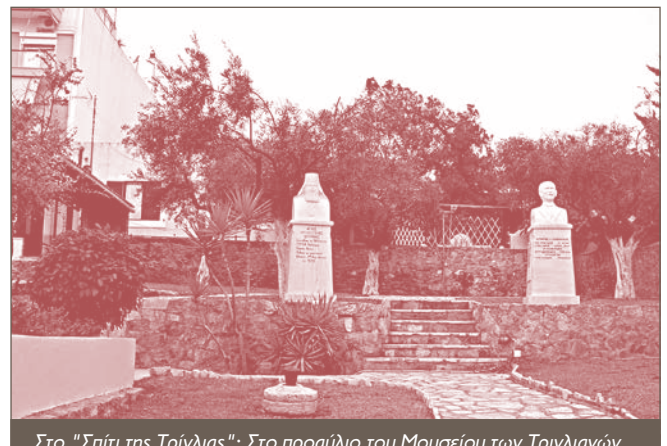
Τα δύο παραρτήματα δρούσαν κάτω από την ομπρέλα του Συλλόγου των Απανταχού Τριγλιανών ως το 1992,

που για αντικειμενικούς λόγους το Παράρτημα του Συλλόγου Τριγλιανών Ραφίνας, αυτονομήθηκε και προέκυψε η ανάγκη δημιουργίας ενός αυτόνομου σωματείου εδώ στη δεύτερη κοινότητα Τριγλιανών, στη Ραφήνα και έτσι δημιουργήθηκε ο Σύλλογος Τριγλιανών Ραφίνας. Τον Οκτώβριο του 1995 κατόπιν αιτήματος του Συλλόγου προς το Δήμο Ραφίνας, του παραχωρήθηκε το σχεδόν ερειπωμένο οίκημα της οδού Ελευθερίου Βενιζέλου 34, μετά από τις σχετικές διαδικασίες και με απόφαση του Δήμου κατά πλειοψηφία.

Το οίκημα, το οποίο ήταν από τα λίγα σπιτάκια του συνοικισμού που είχαν απομείνει μέχρι τότε, προοριζόταν για κατοικία του εκάστοτε ιερέα και ήταν ήδη σε αθλία κατάσταση, μετά την εγκατάλειψή του, αφού τότε ιερέας της Ραφίνας ήταν ο αείμνηστος Πατέρας Αθανάσιος Ψάλτης, Τριγλιανός και Ραφηνιώτης και έμενε στην δική του κατοικία. Και έτσι ο Σύλλογος βρήκε σκέπη στο γνωστό μας «Τριγλιανό σπίτι». Όλα τα μέλη του και πάλι συσπειρώθηκαν και προσέφεραν 10 εκατομμύρια δραχμές, για να αναστηλωθεί το χαρακτηριστικό προσφυγικό σπίτι με τον αντρέ (το σημερινό κωλ), το υπνοδωμάτιο, το κουζινάκι, τον στάβλο και τις μνήμες από τη ζωή των πρώτων του ενοίκων. Από τότε ο Σύλλογος εδρεύει εκεί και το οίκημα λειτουργεί ως Λαογραφικό Μουσείο της Ραφίνας, με χαρακτηριστικό όνομα "Το Σπίτι της Τρίγλιας", στο οποίο ξεναγούνται σχολεία, φοιτητές, ΚΑΠΗ και άλλες ομάδες πληθυσμών, Ελλήνων και ξένων που ενδιαφέρονται για την παράδοση.

Παρουσία του Συλλόγου Τριγλιανών στην ετήσια γιορτή Μικρασιατικών Συλλόγων στη Μητρόπολη Αθηνών, 2019

Στο "Σπίτι της Τρίγλιας": Στο προαύλιο του Μουσείου των Τριγλιανών στη Ραφήνα, δεσπόζουν οι προτομές των Μεγάλων Τριγλιανών ανδρών, του Χρυσοστόμου Σμύρνης και Φίλιππου Καβουνίδη.

στη Ραφήνα

Για τα επόμενα έτη τη θέση του Πρόεδρου ανέλαβαν ο Αντρέας Κεχαγιόγλου, ο οποίος είναι και επίτιμος Πρόεδρος του Συλλόγου, ο Ιωάννης Γιάνναρος και η Θωμαΐς Αρβανιτίδου, η οποία, αυτή τη περίοδο κατέχει τη θέση της Αντιπροέδρου.

Από τον Ιούλιο του 2016 ανέλαβα την Προεδρία του Συλλόγου αισθανόμενος την ευθύνη για τη συνέχιση του έργου του και την προσπάθεια προσέλκυσης των απογόνων των πρώτων προσφύγων, της διατήρησης των πατροπαράδοτων εθίμων, της ιστορίας και της μνήμης της γλυκιάς μας Τρίγλιας.

Με τη συμμετοχή παλαιότερων και νεότερων μελών συμμετέχουμε σε εθνικές επετείους, σε πολιτιστικές δράσεις και διατηρούμε τα τοπικά έθιμα όπως τον Κλήδονα. Συμμετέχουμε στις δράσεις της ΟΠΣΕ (Ομοσπονδία Προσφυγικών Σωματείων Ελλάδας) με κυριότερη την “Ημέρα Μικρασιατικής Μνήμης”, που γίνεται κάθε Σεπτέμβριο στην Μητρόπολη Αθηνών και ακολουθούν καταθέσεις από τους εκπροσώπους των Συλλόγων στο άγαλμα του Τριγλιανού Αγίου Χρυσοστόμου Σμύρνης και στο μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτη στο Σύνταγμα. Καθιερώσαμε με την συναίνεση του πατρός Δημητρίου Μπακόπουλου, την συμμετοχή μας στην υποδοχή και μεταφορά του Αγίου Φωτός από το Αεροδρόμιο Ελ. Βενιζέλος στο ναό της Παντοβασίλισσας. Σημαντική ήταν η εμπειρία όλων μας, όταν συνοδεύσαμε τα Ιερά Οστά του Αγίου Νικολάου από τη μονή στο Κόρθι της Άνδρου ως το εκκλησάκι του Αγίου Νικολάου στη Ραφήνα, όπου και τιμήθηκαν.

Συνεργαζόμαστε στενά με τον Σύλλογο των Απανταχού Τριγλιανών ανταλλάσσοντας επισκέψεις και οργανώνοντας μαζί δράσεις, ενώ άριστη είναι η σχέση μας με τους τοπικούς συλλόγους και ιδιαίτερα με το Λύκειο των Ελληνίδων Ραφήνας, που οι στόχοι μας συμπλέουν και η συνεργα-

σία μας είναι πάντα θετική, προσφέροντας σημαντικό έργο στον πολιτισμό του τόπου μας.

Κορυφαία δράση μας αποτέλεσε ο πρώτος αγιασμός των υδάτων στη θάλασσα της Τρίγλιας μετά από 96 χρόνια, το 2018, με την παρότρυνση του τότε Δεσπότη Βιθυνίας και νυν Αρχιεπισκόπου Αμερικής κ.κ. Ελπιδοφόρου. Τα συναισθήματα και οι μνήμες που ξύπνησαν μέσα μας και μας συντάραξαν, (θυμίζοντάς μας τις ιστορίες και τις αφηγήσεις των παππούδων μας) είναι απεριγράπτα. Η κορύφωση ήταν, όταν ακούσαμε τον Εθνικό μας Ύμνο από την Φιλαρμονική των Μουνδανιών της Τουρκίας. Μεταφερθήκαμε νοερά στα χρόνια τα καλά, που οι πρόγονοί μας ζούσαν ανέμελα και ποτέ δεν φαντάζονταν την καταστροφή που τους περίμενε. Νιώσαμε την απόγνωση και την τραγικότητα του ξεριζωμού τους από την αγαπημένη τους Τρίγλια.

Από την επόμενη χρονιά με απόφαση του Παναγιώτου Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίου καθιερώθηκε ο Αγιασμός των Υδάτων (με το παλιό ημερολόγιο) να εορτάζεται κάθε χρόνο στην Τρίγλια Βιθυνίας. Το γεγονός αυτό μας προκαλεί συναισθήματα συγκίνησης, εκπλήρωσης χρέους και υπόσχεσης ότι κάθε χρόνο με την βοήθεια της Παντοβασίλισσας, θα κάνουμε προσκύνημα στην ιερή γη των προγόνων μας.

Ως Πρόεδρος του Συλλόγου Τριγλιανών εδώ στη Ραφήνα, τη δεύτερη πατρίδα μας, τη γη που μας δέχτηκε και μας αγκάλιασε, θα αγωνιστώ να διατηρηθεί ο Μικρασιατικός πολιτισμός, να γίνουν δράσεις που θα κεντρίσουν το ενδιαφέρον της νέας γενιάς και να διατηρηθούν οι δεσμοί μεταξύ όλων των Μικρασιατών.

Εύχομαι αυτή η φλόγα της αγάπης για τις Αλψμόντες Πατρίδες να παραμείνει άσβεστη φωτίζοντας τις νέες γενιές.

Αναβίωση του εθίμου του Κλήδονα στη Ραφήνα από τον σύλλογο Τριγλιανών, 2019

Παρέλαση στη Ραφήνα, 2019

Γράφει ο Βασίλης Στ. Σακελλαρίδης, πρ. Προέδρου του Συλλόγου των απανταχού Τριγλιανών

Οι φωτογραφίες αδιάψευστοι μάρτυρες μιας «αξέχαστης» κοινωνίας

Όλα γυρίζουν στο μυαλό μου. Έρχονται και φεύγουν. Εικόνες από παλιά. Όλα ασπρόμαυρα. Βλέπω τη γιαγιά μου, νέα τότε, με τα δυο μικρά παιδιά της καθισμένη με αγωνία στην προκουμαία της Τρίγλιας, τον Αύγουστο του 1922, μαζί με εκατοντάδες άλλους να περιμένουν το πλοίο να τους πάρει. Θα τα καταφέρουν;

Βλέπω τις οικογένειες που έφθασαν στο μοναστήρι της Πελεκητής και παρακολούθησαν τη θεία λειτουργία. Τώρα, όλοι έχουν απλώσει ένα υφαντό κάτω από ένα δέντρο κοντά στο αγίασμα και δοκιμάζουν όλα τα καλούδια που ετοίμασε η νοικοκυρά αποβραδīs. Ο,τι ακούγεται είναι χαρούμενες φωνές από παιδιά και από μεγάλους να σκεπάζουν τους χαμηλούς ήχους της φύσης, το θρόισμα του ανέμου, τα γάργαρα νερά που καταλήγουν στη γαλάζια θάλασσα της Προποντίδας που απλώνεται μπροστά τους.

Βλέπω στην κατάμεστη «Κυψέλη», τους δημογέροντες να εξηγούν στους Τριγλιανούς τι πρέπει να γίνει. Όλοι τους ακούνε με προσοχή. Παίρνουν τις αποφάσεις που καθορίζουν τη ζωή τους.

Βλέπω τον ακάματο Άγιο Πατέρα Χρυσόστομο να φτυαρίζει πρώτος την άμμο στην παραλία της Τρίγλιας, όταν τα νερά τραβήχθηκαν. Πολλοί εθελοντές ακολουθούν το παράδειγμά του και μεταφέρουν την άμμο έξω από το νεκροταφείο, για να κτιστεί ο περίβολος και το εκκλησάκι.

Άπειρες εικόνες σαν αυτές ξεκύνονται στα μάτια μου. Θαρρείς και είναι από μια ζωή που έζησα εγώ ο ίδιος. Στην πραγματικότητα είναι εικόνες που ζωντανεύουν από αφηγήσεις των προγόνων μου και από όσα διάβασα στα βιβλία. Όλες αυτές αναμειγνύονται με τις εικόνες που βίωσα στα ταξίδια μου κάθε φορά που επέστρεφα στην πατρίδα ως προσκυνητής.

Σήμερα αναζητώ να ζωντανέψω αυτές τις εικόνες. Αναζητώ τα ίδια τα τεκμήρια. Τις φωτογραφίες. Τις φωτογραφίες των ανθρώπων στις γιορτές και στα πανηγύρια. Τις φωτογραφίες στις δυσκολίες, στις εξορίες. Τις φωτογραφίες στους γάμους. Τις φωτογραφίες στην καθημερινότητα. Εικόνες που είναι μαρτυρίες για την ύπαρξη της ελληνικής κοινότητας της Τρίγλιας, αλλά ταυτόχρονα και μαρτυρίες από τις προσωπικές ζωές του καθενός. Και κάθε φωτογραφία έχει μια δική της ιστορία. Μια ιστορία που καλείσαι να την ανακαλύψεις. Είναι κρυμμένη πίσω από μισά γράμματα

στην άλλη πλευρά της εικόνας, πίσω από βλέμματα, από ενδύματα, από τον περιβάλλοντα χώρο και από σκόρπιες πληροφορίες του απογόνου που κατέχει το κειμήλιο.

Συλλέγω με πάθος αυτά τα τεκμήρια. Προσπαθώ να τα τοποθετήσω στη θέση τους χωρικά αλλά και χρονικά σε ένα μεγάλο παζλ που έχω απλώσει στο μυαλό μου. Τα πιο σημαντικά κομμάτια δεν τα έχω ανακαλύψει ακόμη. Τι δεν θα 'δινε για μια φωτογραφία των Τριγλιανών επάνω στο πλοίο του Καβουνίδη για τη Ραιδεστό εκείνο το απόγευμα του Αυγούστου του '22. Τι δεν θάδινε για μια φωτογραφία του Μητροπολίτη Σμύρνης να ιερουργεί στον Αη Γιώργη της Τρίγλιας κατάμεστο με Τριγλιανούς. Τι δεν θα 'δινε για να έχω σε φωτογραφία μια από τις πολλές εικόνες που έχω στο μυαλό μου ...

Όμως ας μην είμαι αχάριστος. Οι εικόνες που μου επιστεύονται οι Τριγλιανοί απόγονοι από τα οικογενειακά τους φωτογραφικά αρχεία και μου επιτρέπουν να αντιγράψω είναι πολύτιμες. Νοιώθω πως οι ίδιοι μου ανοίγουν ένα μέρος της καρδιάς τους και μου εκμυστηρεύονται χαμηλόφωνα, λόγια ιδιαίτερα για τα πρόσωπα των εικόνων, που μόνο αυτοί τα γνωρίζουν. Για τις ιστορίες τους. Είναι οι παππούδες κι οι γιαγιάδες, που θα καθούν κι αυτοί, όταν οι απόγονοι δεν θα ζουν πια για να τους θυμούνται και να τους μνημονεύουν.

Η Άρτεμις Μακασίκη, φωτογραφημένη στην Κωνσταντινούπολη. Στο πίσω μέρος της φωτογραφίας, την αφιερώνει στην εγγονή της (Συλλογή Αρσιτείδης Μπαρμπίης)

Αριστερά ο Βασίλειος Σακελλαρίδης-Παπαμπαρουξής με τη σύζυγό του Χρυσαιγή Γιακουβάκη και τα τέκνα τους Μαρίκα και Σταύρο. Η φωτογραφία είναι τραβηγμένη πριν τον πρώτο διωγμό το 1915. (Συλλογή: Βασιλείου Σακελλαρίδη, Θεσσαλονίκη)

Τριγλιανών

Και τότε τι; Εξαφανίζονται δια παντός; Ούτε μια εικόνα, ούτε ένα όνομα θα μαρτυρούν ότι περάσανε από αυτόν τον κόσμο;

Αρχειοθετώ και τεκμηριώνω κάθε φωτογραφία από την Τρίγλια και τους Τριγλιανούς στην πατρίδα, για την οποία μου επιτρέπουν οι απόγονοι-κάτοχοι να δημιουργήσω ένα αντίγραφό της. Κρατάω πληροφορίες για την πηγή, για τη χρονολογία, για τα ονόματα όσων εμφανίζονται, για τον τόπο και ο,τι άλλο υπάρχει. Μετά αναζητώ πληροφορίες για την οικογένεια, τους ανθρώπους, το γενεαλογικό δέντρο. Τέλος, προσπαθώ να αποκωδικοποιήσω πληροφορίες που είναι κρυμμένες στην ίδια την εικόνα (βλέμματα, ενδυμασίες, χειρονομίες κλπ). Οι εικόνες μιλάνε κι αυτές, αρκεί να γνωρίζεις τη γλώσσα τους. Δεν παραλείπω να συσχετίσω κάθε φωτογραφία με άλλες. Πολλές φορές δίδονται απαντήσεις με το συνδυασμό περισσότερων φωτογραφιών. Βέβαια, δεν το κρύβω, εκμεταλλεύομαι και τη σύγχρονη τεχνολογία. Προγράμματα στον υπολογιστή που κάνουν αναγνώριση προσώπων και αντιλαμβάνομαι στη συνέχεια ότι πρέπει να το επιβεβαιώσω. Πρόκειται για ένα γοητευτικό ταξίδι στο παρελθόν που η απόλαυσή του έρχεται βήμα βήμα, καθώς κάθε φορά ανακαλύπτεις μια ανεξερεύνητη πτυχή του.

Φυσικά όλος αυτός ο κόσμος που ανακαλύπτω δεν είναι προσωπικός. Αφορά όλους τους απογόνους των προσφύγων του 1922. Οι εικόνες αυτές είναι κάποιο είδος κληρονομιάς. Υποχρέωσή μου είναι να αναδείξω την κοινωνία αυτή, που τα γεγονότα της ιστορίας διέκοψαν βίαια την ύπαρξή της. Μια κοινωνία που δεν πρέπει να λησμονηθεί. Που μεγαλούργησε κάτω από δύσκολες συνθήκες. Που παρείχε ευτυχία και ζηλευτές συνθήκες ζωής. Που κράτησε πολιτισμό. Που ανέθρεψε άξιους ηγέτες, που προστάτευσαν με κίνδυνο της ζωής

τους τις αξίες με τις οποίες γαλουχήθηκαν και άλλους που έγιναν μάρτυρες υπερασπιζόμενοι το καθήκον τους.

Είμαι πολύ ικανοποιημένος που μου δόθηκε η ευκαιρία να παρουσιάσω αυτές τις φωτογραφίες σε εκθέσεις που έγιναν στις νέες πατρίδες των Τριγλιανών. Στη Νέα Τρίγλια Χαλκιδικής και στη Ραφήνα Αττικής. Η ίδια έκθεση έλαβε χώρα και στην προσφυγομάνα Θεσσαλονίκη υπό την αιγίδα του δήμου. Με τίτλο «Πορτραίτα Τριγλιανών πριν τη Μικρασιατική Καταστροφή» και με εισαγωγικά σχόλια για την ιστορία και τον πολιτισμό της κωμόπολης, η έκθεση δομημένη σε θεματικές ενότητες επιχείρησε να παρουσιάσει πρόσωπα και οικογένειες φωτογραφημένες στην Τρίγλια ή σε κοντινά μέρη, πριν το 1922. Κάθε φωτογραφία πλαισιώθηκε με σχόλια και με στοιχεία για τα άτομα που εμφανίζονται. Επιδίωξη ήταν η θεματική παράθεση των εικόνων να δημιουργεί την αίσθηση της ατμόσφαιρας και του κλίματος ζωής στην αλησμόνητη πατρίδα.

Ευτυχήσαμε στο Σύλλογο των Απανταχού Τριγλιανών να ολοκληρώσουμε την έκδοση ενός λευκώματος –με επιδότηση από το υπουργείο πολιτισμού– ώστε οι εικόνες αυτές που προέρχονται από την κοινωνία της Τρίγλιας να γίνουν κτήμα όλων των απογόνων Τριγλιανών για να κρατήσουν μια ζωντανή εικόνα από αυτούς που συνυπήρχαν με τους δικούς τους προγόνους.

Το ταξίδι μου στο μαγευτικό κόσμο της ιστορίας και του πολιτισμού της Τρίγλιας Βιθυνίας συνεχίζεται. Έχω την ελπίδα ότι κι άλλοι απόγονοι θα ανοίξουν το αρχείο με τις φωτογραφίες κειμήλια των δικών τους ανθρώπων και θα μου επιτρέψουν να τις αντιγράψω και να τις καταθέσω κι αυτές σαν μικρές ψηφίδες που συνθέτουν την μεγάλη εικόνα μιας σημαντικής κοινότητας του ελληνισμού της καθ' ημάς Ανατολής. Ευχαριστώ όσους συμβάλλουν στην προσπάθειά μου αυτή.

Ο Στεφανής Κασούρης, δήμαρχος της Τρίγλιας για τριανταπέντε χρόνια, μέχρι τον πρώτο διωγμό (1915). Εδώ με τη σύζυγό του (Συλλογή: Συλ. Απανταχού Τριγλιανών)

Καλιόπη Λεμονίδου. Η μητέρα του ιερομάρτυρα Χρυσοστόμου Σμύρνης (Συλλογή: Συλ. Απανταχού Τριγλιανών)

Ο Ιωάννης Σάπαρης με την σύζυγό του Καλλιρρόη. Μπροστά είναι τα παιδιά, από δεξιά προς τα αριστερά ηλικιακά Αγγελική, Ολγα, Σαπφώ και Κλειώ (δίδυμες), Γιώργος, Κωνσταντίνος και η μικρότερη που τη φώναζαν Μπέμμη. Βουκουρέστι, (Συλλογή: Ιωάννης Σάπαρης, Αθήνα)

Προσφυγικές

Γράφει η Αναστασία Κάλφογλου, τ. Αντιπρόεδρος του ΛΕΡ

Ταπεινά προσφυγικά κειμήλια

- Τα κοσμήματα της γιαγιάς Μελπομένης -

*...ένα τέλος απαρηγόρητο, μαρμαρωμένο
βασίλεμα κάποιου Σεπτεμβρίου
(Γ. Σεφέρης, Στροφή)*

Στο σπίτι μας στην Πλάκα, ο μπουφές της τραπεζαρίας μας ήταν γεμάτος από φωτογραφίες σε ασπμένιες κορνίζες, σκαλισμένες περίτεχνα από τα χέρια του χρυσοχόου πατέρα μου, ασπμένια τσαγιερά, φρουτιέρες, κηροπήγια ακουμπισμένα πάνω στο μάρμαρο με τα γκρίζα νερά. Πάνω στο μάρμαρο στηρίζονταν δυο ντουλάπια με ταγιαρισμένα κρύσταλλα, όπου φυλάσσονταν τα θυμητάρια της μικρασιάτικης οικογένειάς μου. Δύο γυάλινα γλυκοδοχεία με χρυσαφιές ρίγες, το ένα με σπασμένο καπάκι, ένα άλλο ασπμένιο με τα κουταλάκια κρεμασμένα ολόγυρά του, ένα μπολάκι με τη σφραγίδα του σμυρνιού χρυσοχόου Γεωργιάδη, ένα άδειο κουτί βραχιολιού του χρυσοχοείου του Γεωργιάδη που μέσα βρισκόταν ένα μοναδικό διαμαντένιο σκουλαρίκι. Το φορούσε η θεία Αναστασία, αδελφή του παππού μου, όταν, αλαλιασμένη από την καταστροφή και τις φοβερές απώλειες, βρέθηκε ένα χάραμα στο λιμάνι του Πειραιά από τη μακρινή Μερσίνα, με τη νύφη της Μελπομένη και τα τέσσερα ανίψια της σ' έναν άγνωστο τόπο, που δεν καταλάβαινε κανένα και κανείς δεν την καταλάβαινε. Ήταν τουρκόφωνη με λίγες γνώσεις ελληνικών. Η νύφη της, η γιαγιά μου η Μελπομένη, μεγαλωμένη στην Πόλη μπόρεσε να συνεννοηθεί και να βρουν έτσι ένα ασφαλές καταφύγιο.

Η Μελπομένη, ευαίσθητη και καλομαθημένη όπως ήταν, δεν άντεξε τις κακουχίες και έφυγε από τη ζωή πριν περάσει ένας μήνας στη νέα πατρίδα. Η θεία Αναστασία, μάνα και πατέρας για τα τέσσερα ανίψια της, αφού περιπλανήθηκε, κατέληξε στη Θεσσαλονίκη, στους συγγενείς που, εν τω μεταξύ, είχαν έρθει με την ανταλλαγή των πληθυσμών από την Κερμίρα της Καισάρειας. Για πέντε χρόνια έζησαν με τα κοσμήματα και τις λίρες που η θεία Αναστασία και η Μαρία, η μεγάλη αδελφή του πατέρα μου, είχαν ράψει στις φόδρες και στα στριφώματα των φουστανιών τους. Θυμά-

μαι τη θεία μου Χαρίκλεια να μας λέει ότι στον έλεγχο που τους έγινε στη Μερσίνα, πριν πάρουν το πλοίο, τα τέσσερα παιδιά κρατούσαν για το δρόμο σταφίδες, στραγάλια και καρύδια. Στο εσωτερικό των καρυδιών, η γιαγιά Μελπομένη είχε επιμελώς βάλει λίρες κολλημένες με κερί!

Δυο απομεινάρια έμειναν από τα κοσμήματα της γιαγιάς Μελπομένης, ένα περιδέραιο και ένα βραχιόλι που στολίζουν και αυτά τη βιτρίνα του σκρίνιου μου μέχρι σήμερα παρέα με τα γλυκοδοχεία, ένα σεφερ τάσι, δυο καραμανλήδικα μυθιστορήματα και το καραμανλήδικο προσευχητάρι της γιαγιάς μου.

Για τη γιαγιά μου Μελπομένη δεν γνώριζα πολλά. Δεν υπήρχε φωτογραφία. Μόνο το όνομά της Μελπομένη Πεχλίδου-Κάλφογλου, γραμμένο σε δυο καραμανλήδικα

βιβλία, όπου ήταν συνδρομήτρια για την έκδοση μεταφρασμένων γαλλικών μυθιστορημάτων! Οι αδελφές του πατέρα μου ήταν μικρές και ο πατέρας μου 3 χρόνων, όταν εκτοπίστηκαν. Και όμως, χάρις σε αυτά τα δύο κοσμήματα η ανάμνηση της γιαγιάς μου μένει έντονα χαραγμένη στη μνήμη μου. Τη φαντάζομαι λεπτοκαμωμένη με τα μαύρα σγουρά μαλλιά της δεμένα σε κότσο, με τη δαντελλένια μπλούζα της με τον ανασπκωμένο λαιμό και το περιδέριο με τα χρυσαφιά στοιχεία περασμένα σε μαύρο βελούδο και το κεντρικό μοτίβο με τη τουρκουάζ πέτρα να στολίζει το φιλόλιγνο λαιμό της. Στον καρπό, το βραχιόλι με τις δέκα αλυσίδες και το κούμπωμα με το μονόγραμμά της. Βυσσινί μακριά εφαρμοστή ζακέτα με λεπτή γούνα ολόγουρα, πράσινη ταφταδένια πολύπτυχη φούστα και το μεταξωτό ζωνάρι με τα χρυσαφιά κεντήματα αλυσιδοβελονιάς από πολύτιμο μπιρσίμι. Πάνω από τρία μέτρα μακρύ, έπεσε και αυτό στα χέρια μου, αφού μεταποιημένο σε δύο κουρτίνες στόλισε το παράθυρο της τραπεζαρίας του πατρικού της Πλάκας για αρκετά χρόνια.

Όσο για τη θεία Αναστασία, που πήρα και το όνομά της, δεν την γνώρισα. Η γλυκιά Αναστασία, η Αστίκ σεκέρ, όπως την έλεγαν οι οικείοι της, πέθανε σε βαθιά γεράματα, όταν ήμουν έξι μηνών. Από κείνη τι έχω; Το κουτί του Γεωργιάδη με το διαμαντένιο σκουλαρίκι, που πιθανόν και να μην της ανήκε, απλά ο πατέρας, που την υπεραγαπούσε, το συνδέωσε με κείνη.

Καμία σημασία. Αρκεί που αυτά τα κοσμήματα λειτούργησαν και λειτουργούν μέχρι σήμερα σαν φορέας αναμνήσεων, πολύτιμα σύμβολα μιας οικογένειας που ξεριζώθηκε απρόσμενα, σκορπίστηκε ανελέητα. Και όμως, μέσα από τον απαρηγόρητο πόνο και το βαρύ πένθος γιγάντωσε, ρίζωσε με πείσμα και διατήρησε αυτά τα ταπεινά θυμητάρια που με οδήγησαν, εδώ και 40 χρόνια, να αποφασίσω να μελετήσω αυτό το μικρασιατικό στοιχείο με τη μακράιωνη ιστορία και το πολιτισμό και να ανακαλύψω το υψηλό τους πνευματικό επίπεδο, τη ποιότητα των συναισθημάτων και της ανθρωπιάς τους. Καλοτυχίζω τον εαυτό μου γιατί οι γεννήτορές μου ήσαν Μικρασιάτες, ο πατέρας μου από την Καισάρεια της Καππαδοκίας και η μητέρα μου από τη Σάμο, που ανήκε στην Ιωνική Δωδεκάπολη!

Η μνήμη ξεγελάει το χρόνο, η μνήμη είναι άχρονη. Ξεπηδά μέσα από μια ουτοπική φαντασία και γεννά γεγονότα, περιπέτειες, οράματα, παλιές αγάπες, ανεκπλήρωτα όνειρα. Υγρές οπτασίες που βγαίνουν μέσα από δάκρυα και μια ξεριζωμένη κραυγή που ακυρώνει το χρόνο.

Η αυλαία της λήθης δεν θα πέσει ποτέ.

Η νενέ, η Άννα...

Κάποτε στη Σμύρνη, στο Κορδελιό, ζούσε μια κοπέλα, η Άννα. Ήταν αρραβωνιασμένη μ' ένα παλκάρι από εκεί. Οι μέρες του γάμου πλησίαζαν και οι δύο οικογένειες ετοιμάζονταν πυρετωδώς. Η οικογένεια της νύφης είχε πολλά μαγειρέματα, καζάνια στη φωτιά για τα φαγητά του γάμου. Εκεί που έτρεχαν με τις δουλειές, έρχεται μία τσιγγάνα και επέμενε να πει στην Άννα τη μοίρα της. Δεν της έδιναν σημασία, ήταν πολύ απασχολημένοι για να της δώσουν... Η τσιγγάνα όμως επέμενε και δεν έφευγε. «Άντε μωρ'σου Αννάκι, κάτσε να σου πει να τελειώνουμε, γιατί αλλιώς δεν ψυχάζουμε από δαύτη» της είπε η μαμά της. «Εσύ θα πάρεις άντρα από τη Μαύρη Θάλασσα» της είπε η τσιγγάνα. Μεμιάς γέλασαν όλοι, γιατί σε λίγο ξημέρωνε η μέρα του γάμου της Άννας με το Σμυρνιό αρραβωνιαστικό της.

Το ίδιο βράδυ οι καμπάνες ηκούσαν ασταμάτητα για να ενημερώσουν τους Έλληνες της Σμύρνης για το κακό. Μπήκαν οι Τούρκοι... Σφαγή, λεπλασία, φωτιά, βιαιοπραγίες, διωγμός ήταν αυτά που ακολούθησαν. Η Άννα, αντί για τις χαρές του γάμου της, έζησε σκηνές φρίκης...ακέφαλα κορμιά σαν τα κοκκόρια να τρέχουν μέχρι να τους βγει η ψυχή... όπως θα μου διηγιόταν η ίδια, αρκετές δεκαετίες αργότερα.

Με τον αρραβωνιαστικό της χάθηκαν, δεν ξαναειδωθήκαν ποτέ. Εκείνη σώθηκε ακολουθώντας την οικογένειά της στην Ελλάδα. Εγκαταστάθηκαν στην Ελασσόνα. Εκεί, ένας άλλος άντρας, ο Αναστάσης, που είχε έρθει πρόσφυγας από τον Πόντο, την Τραπεζούντα, την είδε, την αγάπησε και την έκλεψε. Ο αρραβωνιαστικός από τη Σμύρνη σώθηκε κι αυτός. Και την αναζητούσε. Όσπου τη βρήκε. Έμαθε ότι η οικογένεια της Άννας είναι στην Ελασσόνα και ήρθε να τη βρει. Πήγε σ' ένα φούρνο στην αγορά της πόλης να ρωτήσει πού είναι, να τη δει. «Παντρεύτηκε» του είπαν. Στεναχωρέθηκε πολύ, πόνεσε... και έφυγε. Δεν προσπάθησε καν να τη δει, δεν ήθελε να την ταραξεί.

Αυτή ήταν η ιστορία της γιαγιάς μου της Άννας. Η γιαγιά μου πέθανε στα 96 της, όταν εγώ ήμουν 18 χρόνων. Δεν είχα ακούσει ποτέ το όνομά της, όλοι τη φωνάζαν νενέ, που θα πει στα σμυρνέικα γιαγιά, και εγώ νόμιζα ότι έτσι τη λένε. Έμαθα το όνομά της ...τη μέρα της κηδείας της. Αυτά έζησε η γιαγιά η Νενέ - όπως τη φώναζα εγώ - η νενέ η Άννα...!

Το κείμενο βασίζεται σε αληθινή ιστορία, όπως την αφηγήθηκε η Κατερίνα Καραγκούνη για την αγαπημένη της γιαγιά Άννα.

Μικρασιάτικες Ιστορίες

Γράφει η Κατερίνα Σιούτα - Παπαδοπούλου, τ. Έφορος Λαογραφικού Αρχείου του ΛΕΡ
Μελέτημα από τις «Λαογραφικές προσεγγίσεις μου»

Μια ζωή ιδιαίτερη... σαν τόσες άλλες!

Ένα ζαχαρώτο, ένα φιδί! έλεγαν οι αδελφές του πάππου Γιώργη, του καλομεγαλωμένου λεβέντη, του προκομμένου, του χωρατατζή, χαμογελώντας με αγάπη στην θύμψή του, πολύ μετά την αναχώρησή του εις Κύριον. Γιατί για χρόνια πολλά έκλαψαν πόνησαν, για την απώλεια του αδελφού, του προστάτη, που σαν πατέρας νοιάστηκε, τις έφερε από την απέναντι πατρίδα και τις καλοπάντρεψε, στους δύσκολους καιρούς του επαναπατρισμού από την Μικρασία στην μάνα Ελλάδα το 1914.

Η μακραίωνη Ελληνική παρουσία στα Μικρασιατικά παράλια και στην ενδοχώρα, η οικονομική και μορφωτική υπεροχή των Ελλήνων με την εκπαιδευτική οργάνωση, την ίδρυση πολύγλωσσων ιδιωτικών Σχολείων, η δημιουργία κοινοτήτων, συλλόγων, φιλανθρωπικών ιδρυμάτων και βιομηχανικών-εμπορικών μονάδων, είχαν ως αποτέλεσμα την άνοδο του βιοτικού επιπέδου.

Ο Δυτικοευρωπαϊκός τρόπος ζωής ήταν έκδηλος και συνταιριασμένος με τις Ελληνικές παραδόσεις, ιδιαίτερα στις ονομαστές μεγαλουπόλεις, όπως η Σμύρνη, όπου ζούσε η προγονική μου οικογένεια. Δυο αλευρόμυλους είχε ο προπάππος μου στο Κορδελιό και εργαστήρια ζαχαροπλαστικής στην Σμύρνη ο μοναχογιός του! Τα δυο κορίτσια της οικογένειας ήταν δασκάλες Ελληνικών σε Παρθεναγωγείο και το τρίτο, δασκάλα πιάνου. Παλάτι ήταν το σπιτικό τους στο Κορδελιό, όπως τα περισσότερα των Ελλήνων και των πλούσιων Τούρκων γειτόνων τους! Γλώσσες πολλές και κουλτούρες διαφόρων λαών, συνυπήρχαν ειρηνικά στην πολυπολιτισμική κοινωνία της Σμύρνης, με σεβασμό στις ιδιαίτερες τους καθενός!

Οι Έλληνες τις Κυριακές εκκλησιάζονταν και μετά κανόνιζαν τις μαζώσεις τους και προγραμματίζαν ανάλογα τις εποχές, τις δουλειές για τις σοδειές και τις εμπορικές συμφωνίες.

Χαίρονταν την ζωή στις εξοχές τους τα καλοκαίρια και στην πόλη με επίσημες βεγγέρες και γιορτές παραδοσιακές με χορούς και μουσικές, με εδέσματα Ιωνικά-Ελληνικά, κεσκέκια, μπρεκετία και κρασιά! Αλλά σιγά και μεθοδευμένα οι σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας οξύνθηκαν, γιατί αναπτύχθηκε ο τουρκικός εθνικισμός.

Στοχοποιήθηκαν οι μειονότητες με πρώτους τους Έλληνες και τους Αρμένιους που διακινούσαν το εμπόριο της χώρας. Στην αρχή του 1914 κατέφθναν στα μικρασιατικά παράλια μουσουλμάνοι πρόσφυγες από Σερβία, Βουλγαρία και Ελλάδα. Ήταν απαιτητικοί, άγριοι, επιθετικοί, απειλούσαν και βιαιοπραγούσαν χωρίς

λόγο, έκλεβαν τις σοδειές των Ελλήνων, οπότε ο πάππος Γιώργης κατάλαβε ότι έπρεπε να δράσει.

Πούλησε πρώτα τα εργαστήρια και το κομψό ζαχαροπλαστείο, στη συνέχεια αποζημίωσε τους Τούρκους που είχε η οικογένεια στην δούλεψή της στο σπίτι και στις επιχειρήσεις. Στο μεταξύ έχασε τους γονείς και έμεινε μόνος με τις αδελφές.

Ήρθε μετά στην Ελλάδα με χρήματα και έκανε αγορές στην Θεσσαλία, προετοίμασε έτσι τα απαραίτητα για τον ερχομό των κοριτσιών. Αλλά η ταλαιπωρημένη μάνα γη, από τους συνεχείς πολέμους και τις αλλεπάλληλες κατοχές που είχε υποστεί, δεν μπορούσε να προσφέρει στους ομογενείς την πλούσια ζωή που βίωναν στην άλλη πατρίδα.

Και ο Γιώργης επέστρεψε στην Σμύρνη, πούλησε εύκολα τις υγιείς προσοδοφόρες επιχειρήσεις και το όμορφο σπιτικό και «ξεριζώθηκε» όπως έλεγε. Με γεμάτες τις βαλίτσες με μνήμες και με κάμποσες λίρες σε τενεκέδες του λαδιού, έφτασε με τις αδελφές του στην Ελλάδα το καλοκαίρι του 1914 στον πρώτο διωγμό.

«Μόλις ξεμπαρκάραμε στον Πειραιά βρεθήκαμε μπρος σ' ένα παράξενο θέαμα. Κόσμος ήταν μαζεμένος εδώ κι εκεί, σκυθρωπός και μουδιασμένος. Να οι πρώτοι πρόσφυγες! Ήρθαν οι πρώτοι πρόσφυγες!...» (Διδώ Σωτηρίου).

Αγωνίστηκε ο Γιώργης, τακτοποιήθηκε, πάντρεψε τα κορίτσια με χαρούμενους παραδοσιακούς γάμους! Αλλά ήταν όλα δύσκολα. Αντιμετωπίστηκε από τους Ελλαδίτες υποτιμητικά, καχύποπτα... «πρόσφυγα» τον φώναζαν και όχι Γιώργη. Ως το '22 ταξίδεψε πολλές φορές στην Σμύρνη, την πόλη της καρδιάς του, για να αφηρνίζει οικογένειες φιλικές και να προετοιμάζει την μεταφορά τους στην Ελλάδα. Φιλοξένησε πολλούς στο σπίτι του και βοήθησε πολλούς να αγωνιστούν για να ζήσουν, ώσπου δέχτηκε τους Έλληνες που ήρθαν ταλαιπωρημένοι, δυστυχείς, με μαυρισμένη την ψυχή, μετά την ολική καταστροφή το '22 και ο πάππος Γιώργης στήριξε με αγάπη, όσους μπόρεσε! Οργάνωνε εθιμικές μικρομαζώσεις, για να μην χαθούν οι μνήμες οι καλές! Φτωχός, με μοιρασμένο το καρβέλι ήταν για τους πεινασμένους συντοπίτες του ο «Γιώργης Άν-Γιώργης» της παρέας!

Με σκληρό αγώνα ο Γιώργης Χατζόγλου, ο πατέρας της μητέρας μου, κατάφερε να ξαναστήσει ένα μικρό γλυκό εργαστήριο, για να γλυκαίνει τον κόσμο και να προσφέρει αστεειδόμενος στις πελάτισσες με χαμόγελο: «ένα ζαχαρώτο, ένα φιδί!».

Γράφει η Εύη Γκατσοπούλου, Εκπαιδευτικός, Πρόεδρος του ΛΕΡ

Το άγαλμα που κρύωνε « το προσφυγάκι »

Το εθνικό αρχαιολογικό μουσείο στην Αθήνα φιλοξενείται από τις πρώτες μέρες της καταστροφής της Σμύρνης, (Αύγουστος 1922) ένα μικρό άγαλμα, το «προσφυγάκι», που βρέθηκε στο Γεροντικό της Νύσσας (Μικρά Ασία) από τον αρχαιολόγο Κωνσταντίνο Κουρουγιώτη.

Ο Χρήστος Μπουλώτης στο βιβλίο του «Το άγαλμα που κρύωνε» ζωντανεύει το μικρό άγαλμα, το οποίο συνομιλεί, συναισθάνεται, διηγείται και δημιουργεί νέους φίλους στο νέο τόπο που κατοικεί.

«Ένα μικρό αγόρι φτιαγμένο από μάρμαρο ήταν το άγαλμα που κρύωνε. Και φορούσε μια χοντρή κάπα με κουκούλα και κρατούσε στην αγκαλιά του ένα μικρό σκυλάκι, μαρμάρινο κι αυτό. Και κρύωνε πολύ, όχι απ' το κρύο, όχι. Ο λόγος ήταν άλλος. Νοσταλγούσε αθεράπευτα τη μακρινή πατρίδα του, τη Μικρασία, στην άλλη, την αντίπερα ακτή του Αιγαίου. Από εκεί το κουβάλησαν μες στον μεγάλο χαλασμό, τότε που αλαφιασμένοι οι άνθρωποι εγκατέλειπαν, λέει, όπως - όπως τα σπίτια τους, για να σωθούν και σκόρπισαν πρόσφυγες στους πέντε ανέμους.

Και θυμόταν το μικρό άγαλμα πως το 'χε φτιάξει ένας λεβέντης γλύπτης σγουρομάλλης, δυο μέτρα μπόι. Πριν από πολλά πολλά χρόνια το σκάλισε με περισσή μαστοριά και μεράκι σε ένα κομμάτι μάρμαρο, πλάι στη θάλασσα. Κι ήταν μήνας Αύγουστος. Πώς να ξεχάσει το μικρό άγαλμα, τον φλοίσβο των κυμάτων, τη μυρωδιά της ξαφνικής κα-

λοκαιρινής βροχής στα θερισμένα σταροχώρα της πατρίδας του; Και πώς αλήθεια, πώς να γινόταν, να ξανάβλεπε ακόμη μια φορά την πατρίδα του;»

Ένα πρωί Δευτέρας το «προσφυγάκι» έκανε μια νέα φίλη, την κυρία Γαλάτεια, την καθαρίστρια του μουσείου. Ήταν κι αυτή προσφυγοπούλα, από τη Σμύρνη, και τραγουδούσε υπέροχα. Με μεγάλα όμορφα γαλάζια μάτια, που πήραν αυτό το χρώμα, στο μεγάλο χαλασμό, όταν μικρή, μαζί με τους δικούς της, στοιβαγμένοι σε ένα καϊκι, πέρασαν το Αιγαίο. Τότε τα μάτια της από μαύρα βάφτηκαν σαν τη θάλασσα! Και οι δυο μαζί λαχταρούσαν να ξαναντικρίσουν την πατρίδα τους!

Όσπου μια μέρα το όνειρό τους πραγματοποιήθηκε! Ένα μεγάλο γαλάζιο πουλί, αφού τους έφερε ένα άσπρο κοχύλι από τις ακρογιαλιές της Τροίας, ένα κουκουναίρι, μια πευκοβελόνα, σταγόνες από τις βρύσες των ερειπωμένων πολιτειών της πατρίδας τους, έμελλε να τους θεραπεύσει τη νοσταλγία για τον τόπο τους, που τον αποχωρίστηκαν. Άνοιξε τις φτερούγες του και τους ταξίδεψε πάνω από τα νησιά του Αιγαίου ως τις ακτές της Μικρασίας.

- Η πρώτη μας πατρίδα! Είπε το προσφυγάκι με βουρκωμένη φωνή.
- Ο τόπος που γεννήθηκα. Ψιθύρισε γλυκά η κυρία Γαλάτεια. Ο Ελλήσποντος εδώ! Εκεί η φημισμένη Τροία, που την τραγούδησε ο Όμηρος. Να κι η Πέργαμος, η Μίλητος, η Έφεσος, η Αλικαρνασσός, ερειπωμένες πολιτείες σαν αρχόντισσες παλιές. Σπασμένα μάρμαρα κι αγάλματα, κομματιασμένες ομορφιές. Να κι η Σμύρνη, η χιλιοτραγουδισμένη, η αγαπημένη, η θαλασσόβρεχτη!»

Αυτή η νοσταλγία, ο πόνος και ο πόθος του γυρισμού κεντάει τις καρδιές όλων εκείνων των Μικρασιατών προσφύγων, που ζουν στη μητέρα Ελλάδα εδώ και 100 χρόνια χωρίς να λησμονούν τα χωριά, τις μυρωδιές, τους ήχους, την ιστορία της μακρινής τους πατρίδας!

Ημερολόγιο εκδηλώσεων του ΛΕΡ

- **6 Νοεμβρίου 2021:** Το τμήμα Καλλιτεχνικών δημιουργιών με την καθοδήγηση της δασκάλας του, Άννας Κυριακάκη, δημιουργεί ένα εντυπωσιακό γούρι για το 2022 εμπνευσμένο από κόσμημα ελληνιστικής εποχής, για τα μέλη και τους φίλους του ΛΕΡ.
- **7 Νοεμβρίου 2021:** Η πρόεδρος του ΛΕ Σπάτων, κ. Κουλοχέρη, συναντιέται με την Πρόεδρο του ΛΕΡ, Εύη Γκατσοπούλου, δανείζεται τη μουσειοσκευή του ΛΕΡ, εμπνέεται και ξεκινά τη δημιουργία της μουσειοσκευής του ΛΕ Σπάτων.
- **14 Νοεμβρίου 2021:** Διοργανώνεται με επιτυχία από το ΛΕΡ η δεύτερη εκδήλωση που αφιερώνεται στα 200 χρόνια από την ελληνική Επανάσταση του 1821, με θέμα: «Η συμβολή των Μικρασιατών στην Επανάσταση του γένους», με ομιλήτη τον μελετητή και ερευνητή της μικρασιατικής ιστορίας και λογογραφίας, συνεργάτη του Λ.τ.Ε., Θεόδωρο Κοντάρη.
- **15 Νοεμβρίου 2021:** Εκδίδεται το 40^ο τεύχος του περιοδικού «τ'ανάβλεμμα», επετειακό, πολυσέλιδο και αφιερωμένο στα 200 χρόνια από την Επανάσταση του 1821!
- **23 Νοεμβρίου 2021:** Τμήμα χορού του ΛΕΡ, με οργανώτρια τη δασκάλα, Αγγελική Καραγεώργου, αναβιώνει τα Πολυσπορία, το παραδοσιακό έθιμο για τη γιορτή των Εισοδίων της Θεοτόκου.
- **25 Νοεμβρίου 2021:** Το τμήμα ραπτικής του ΛΕΡ, με πρωτοβουλία της δασκάλας του, Καίτης Σπυροπούλου, δημιούργησε χειροποίητα ημερολόγια με ύφασμα και ξύλο για τα μέλη και τους φίλους του ΛΕΡ.
- **28 Νοεμβρίου 2021:** Οργανώθηκε αφιέρωμα στην Καπαδοκία με την παρουσίαση του βιβλίου «Κουρού καϊμάκ» της Καίτης Αναστασιάδου.
- **4 Δεκεμβρίου 2021:** Το ΛΕΡ υποδέχτηκε τα παιδιά του 3ου Δημοτικού σχολείου Ραφίνας στην Ιματιοθήκη του. Οι μικροί μαθητές ξεναγήθηκαν και ζωγράρισαν παραδοσιακές φορεσιές και κοσμήματα.
- **10 Δεκεμβρίου 2021:** Η Πρόεδρος του ΛΕΡ, Εύη Γκατσοπούλου και η συνέφορος Βιβλιοθήκης, Ελένη Ανδρικοπούλου, παρουσίασαν στα παιδικά τμήματα του ΛΕΡ την μουσειοβαλίτσα του ΛΕΡ, με θέμα «παραδοσιακή ποδιά».
- **18 Δεκεμβρίου 2021:** το μουσικοκινητικό τμήμα έφτιαξε χριστόψωμα, ενώ οι ενήλικοι μαθητές αναβίωσαν τα χριστουγεννιάτικα Ρουγκάτσια.
- **Ιανουάριος 2022:** Η Εφορεία Δημοσίων σχέσεων ΛΕΡ δημιούργησε, ανάρτησε και έστειλε εορταστική κάρτα με κάλαντα και ευχές για το νέο έτος.
- **20 Ιανουαρίου 2022:** Ξεκινούν πάλι τα μαθήματα σε όλα τα τμήματα και τις Εφορείες του ΛΕΡ.
- **Φεβρουάριος 2022:** Σε όλα τα τμήματα ΛΕΡ κόβονται οι πατροπαράδοτες βασιλόπιτες, που ήταν προσφορά των μελών του. Η ομάδα καλλιτεχνικών κατασκευών και κοσμήματος του ΛΕΡ, όπως κάθε χρόνο, δημιούργησε ασπρόκόκκινα μαρτάκια με χαρταετό και παραδοσιακά φλουράκια για όλα τα μέλη του.
- **25 Φεβρουαρίου 2022:** Το παραδοσιακό γαϊτανάκι και αποκρίτικα έθιμα αναβίωσαν οι χορευτές και οι χορεύτριες του ΛΕΡ κατά τη διάρκεια του μαθήματός τους.
- **1-6 Μαρτίου 2022:** Στα μαθήματα του χορού και της χορωδίας ανά τμήμα και με τους κανόνες προστασίας από τον covid διοργανώθηκαν αυτοσχέδια αποκρίτικα γλεντάκια με μεζέδες, χορό, πειράγματα!.
- **20 Μαρτίου 2022:** Το ΛΕΡ οργάνωσε ένα ακόμη αφιέρωμα στην επέτειο των 200 ετών από την Επανάσταση, με την παρουσίαση του βιβλίου της Αγγλαΐας Κλουκίνα, «Φιλέλληνες και Φιλελληνισμός».
- **21 Μαρτίου 2022:** Το ΛΕΡ δανείζει τη μουσειοσκευή του με θέμα «παραδοσιακή ποδιά» στη Β τάξη του 3^{ου} Δημοτικού σχολείου Ραφίνας.
- **25 Μαρτίου 2022:** Με περηφάνια συμμετέχουν στην παρέλαση και κατάθεση στεφάνου προς τιμήν της εθνικής Επετείου τα μέλη του ΛΕΡ.
- **Απρίλιος 2022:** Πασχαλινή κάρτα με ευχές δημιουργείται από την Εφορεία δημοσίων σχέσεων και αποστέλλεται σε μέλη και φίλους του ΛΕΡ.
- **2 Απριλίου 2022:** Η ακάματη ομάδα καλλιτεχνικών κατασκευών του ΛΕΡ κατασκευάζει υπέροχες πασχαλινές λαμπάδες, που θα προσφέρει στο μπαζάρ του Σωματείου φίλων κοινωνικής παιδιατρικής «Ανοιχτή αγκαλιά», κάνοντας πράξη μία από τις βασικές αξίες του Λ.τ.Ε., της προσφοράς και του εθελοντισμού.
- **3 Απριλίου 2022:** Δημοσιοποιείται η συνέντευξη που έδωσε η Πρόεδρος του ΛΕΡ, Εύη Γκατσοπούλου, στον δημοσιογράφο, Βαγγέλη Ιωάννου και στο κανάλι «Ανατολικά 24».
- **10 Απριλίου 2022:** Η συγγραφέας παιδικών βιβλίων αφηγείται στα παιδιά του ΛΕΡ τα παραμύθια της.. Η εκδήλωση ήταν αφιερωμένη στην ημέρα παιδικού βιβλίου.
- **Μάιος:** Εκδίδεται το λεύκωμα για τα 30 χρόνια του ΛΕΡ. Μια ποιοτική έκδοση για το σπουδαίο πολιτιστικό του έργο.

- **3 Μαΐου 2022:** Διοργανώνεται τσάι στο κεντρικό Λύκειο των Ελληνίδων από την Εφορεία Παραρτημάτων και την Έφορο, Μαρία Παπαμάρκου, αφιερωμένο στο ΛΕΡ για την αδιάλειπτη έκδοση του περιοδικού "τ'ανάβλεμμα", εδώ και 20 χρόνια. Μια μοναδική έκδοση στους κόλπους του Λυκείου των Ελληνίδων, με υπεύθυνη σύνταξης τη Χριστίνα Παναγιώτου. Στην εκδήλωση για το ΛΕΡ μίλησαν η συνέφορος Παραρτημάτων, Νάγια Πασχάλη και η δημοσιογράφος Βίκυ Φλέσσα. Χόρεψε μικρασιάτικους χορούς η x.o. του ΛΕΡ, ενώ προσφέρθηκαν από το τμήμα καλλιτεχνικών δημιουργιών του ΛΕΡ χειροποίητα μπρελόκ με παραδοσιακό ύφος. Πολλές κυρίες του Δ.Σ. και μέλη του ΛΕΡ προσέφεραν μεζέδες και γλυκά από τη Μ.Ασία.
- **8 Μαΐου 2022:** Πραγματοποιείται η γενική συνέλευση του ΛΕΡ, και οι αρχαιρεσίες. Εκλέγεται νέο Δ.Σ., το οποίο συγκροτείται σε σώμα λίγες μέρες μετά.
- **14 Μαΐου 2022:** Μέλη του Δ.Σ., μέλη, μαθητές και φίλοι του ΛΕΡ παρακολουθούν την παράσταση με τίτλο "Δάσκαλος, Λευτέρης Δρανδάκης" στο ίδρυμα Κακογιάννη.
- **22 Μαΐου 2022:** Το ΛΕΡ συμμετείχε στην εκδήλωση "Μικρασία, ανατολικά της καρδιάς", που διοργάνωσε η Μητρόπολη Μεσογαίας και Λαυρεωτικής στην Ανάληψη Ραφίνας με την έκθεση φορεσιών από τα παράλια της Μ.Ασίας.